SÖRMLANDSLÅTEN

NR 2 1978

ÖKNEBO OCH HÖLEBO HÄRADER

2 VISOR OCH LEKAR FRÅN MÖRKÖ
7 ORTSNAMN I ÖKNEBO OCH HÖLEBO HÄRADER
8 WETTERS MINNESSTEN
8 MINNESFONDEN
9 THURINGE BRÖLLOPSFÖRORDNING AF ÅR 1767
10 FOLKLIGT MUSIKLIV I TELGE
15 SPELMÄN I ÖKNEBO OCH HÖLEBO HÄRADER
18 BESKRIFNING AF LEFNADSSÄTT I HÖLÖ OCH MÖRKÖ
19 ARVID PETTERSSON
21 ANDERS ANDERSSON I LÄSTRINGE
23 SÖDERTÄLJEKRINGLOR
24 GUSTAF ANDERSSON PÅ MÖRKÖ
26 ÖSTSÖRMLÄNDSKA SOCKENBOÖKNAMN
28 SKIVSPALTEN
31 MORFARS FARS DANSMUSIK

Omslagsbild: Erik Hallén, Södertälje

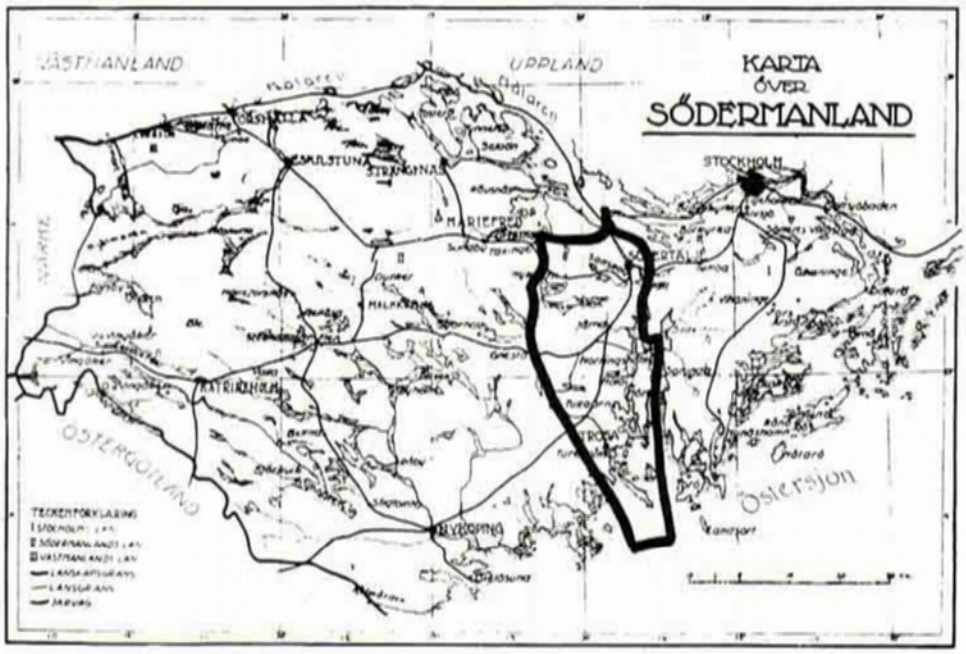

SÖRMLANDSLÅTEN distribueras till medlemmarna i Södermanlands Spelmansförbund och Sörmländska Ungdomsringen. Utomstående kan prenumerera på Spelmansförbundets cirkulär (inkl. SÖRMLANDS-LÅTEN) för ett år genom att sätta in kr 15:-- på postgiro 12 24 74 - 0, adress Södermanlands Spelmans-förbund. Skriv "Cirkulärprenumeration" på talongen!

Upplaga: 2.000 ex

Utkommer 2 gånger per år

Visor och lekar från Mörkö

LILLEMOR WENNERSTRÖM

Vet du om att spelmansförbundets arkiv är en riktig guldgruva om du vill finna nya låtar, visor eller lekar från Sörmland?

Förbundet håller att försöka samla in allt material som rör Sörmland och som finns på de olika muséerna och arkiven. Snart ska allt finnas samlat på ett ställe.

I Södertälje, på Holmfastvägen 8, finns kopior, och i Katrineholm, väl inlåst, finns originalhandlingar.

Jag tänkte att det här kunde vara på sin plats att ge ett litet axplock ur det stora material som finns från Mörkö.

Stockholmaren Johnny Roosval var ute på Mörkö 1898 och försökte samla in lite. Jag låter honom själv berätta om de problem han stötte på.

"17, 18, 19 juni 1898 gjorde jag besök i åtskilliga stugor, utan något vidare resultat. Misstänksamma!
20 juni fick jag underrättelse om att en torpare Carl de Mander på torpet Lugnet under Lötens gård kunde "mycket sagor". Jag gick till honom. Han hade läst i tidningar om folkmålsundersökningarna och förstod mina afsikter. Lofvade att hjälpa mig, göra mig bekant bland folket, så att deras misstänksamhet skulle försvinna.
21 - 25 gick jag dagligen till Lugnet. Torparen introducerade mig i de stugor i grannskapet som hade pratsamma och någorlunda intelligenta invånare."

Så fortsatte Roosval med sitt uppteckningsarbete av låtar och visor från Mörkö, fram till januari 1899. Men ett stort problem var att han inte kunde noter. Han fick istället försöka komma ihåg melodierna tills han kom hem till Stockholm, och där sjöng han upp dem för kompositören Bror Beckman som sen skrev ner melodierna.

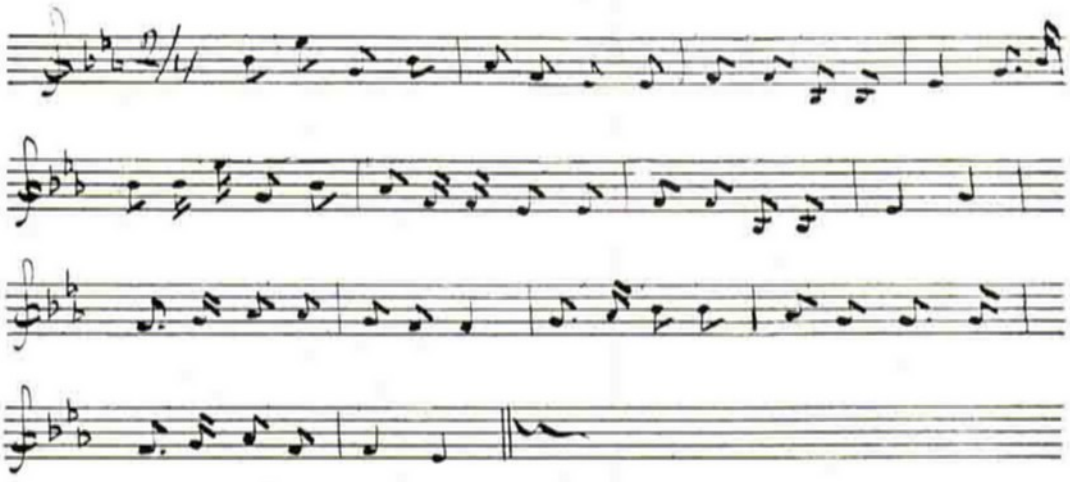

När jag var en liten pilt
då var jag svår te styra,
då ville jag följa flicker i säng,
men far min bättre menar.
Far min ofta råka på
mig i flickehopa stå.
Han lofte mig att prygla.

Och far mins, far mins långa pisk
mången gång hon för mig dansa.
"Och minns du inte pojke sist
när jag dig skulle ansa?
Nu skall ryggen din få lön,
för mor din ber alls ingen bön
allt uti denna dansen."

Men ack! Så roligt det hände sig
midt i socknevickan.
Mor min sjuknade, far min dog,
och jag fick gå te flickan.
Hej falleralla ralla rej
hej falleralla ralla rej
och jag fick gå te flickan!

(Eft. Maria Katarina Pärsdotter, Åtorpet)

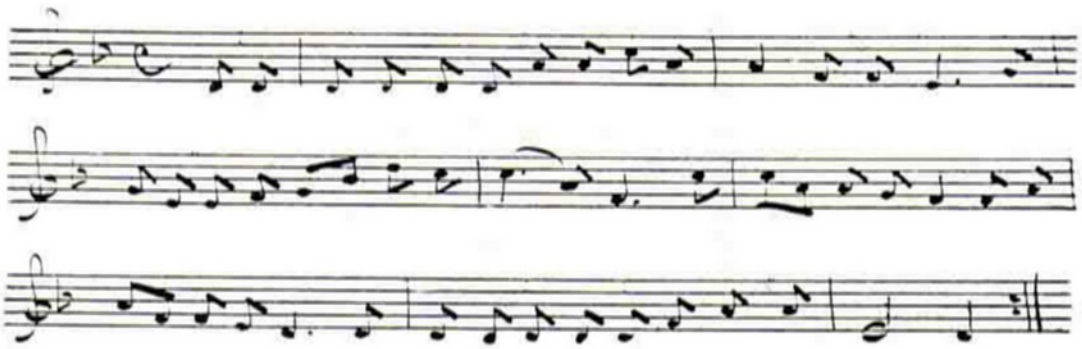

Olof Vadelind han tjänte på konungens gård
för pänningar och välskurna kläder.
Så litet han åt och dess mindre han drack,
det gjord' han för sin hjärteliga kära.

Olof Vadelind han följde sin konung uti säng.
Han gjorde de små tjänster som han kunde.
Och sist så frågte han om han kunde få lof
att resa ut i rosendelunden.

Ja, konungen han svara Olof Vadelind så:
Hvad har du uti rosenlund att göra?
Jo, jag har fått tidender, och jag har fått bref,
att kärestan hon hvilar uppå båren.

Ja, konungen han svara Olof Vadelind så:
Det var väl inte mera än en kvinna!
För allt hvad jag eger i hela mitt gehof
så skall du få den yppersta grefvinna.

Ja, Olof Vadelind han svarade konungen så:
Det kan jag alls intet begära.
För hännes like ej finns, hännes make ej ges,
mej, inte i tolf konungariken!

Olof Vadelind han sadlade sin gångare grå.
Han rider öfver bärg och djupa dalar.
Han rider långt fortare än fågelen han flög,
allt öfver de nordiska länder.

När som han ridit sjuhundra mil omkring
då möter han sin kärestas broder.
Och först så frågte han efter kärestan sin
och sedan efter fader och moder.

Jo, fader och moder de stå sig ganska bra,
men kärestan hon hvilar uppå båren,
hon hade så många små böner till sin gud,
i himmelen där träffa ni hvarandra.

Olof Vadelind han rider fram till kärestans gård,
där bant han sin fåla vid porten.
Och först så gångar han sig in i farstukammaren,
där fröknar och mamseller de suto.

Och när som han skådat det liket rundtomkring,
han vrider sina händer uti blodet.
För hvart och ett sandkorn som uppå golfvet låg
han vattnar det så tungt med sina tårar.

Ja, kistan var af silfver och locket af guld,
och svepningen af rödaste vallmod.
När andra komma fram med blygd och med skam,
då komma vi med palmer uti händer.

(Eft. Anders Gustaf Andersson, Egelsvik)

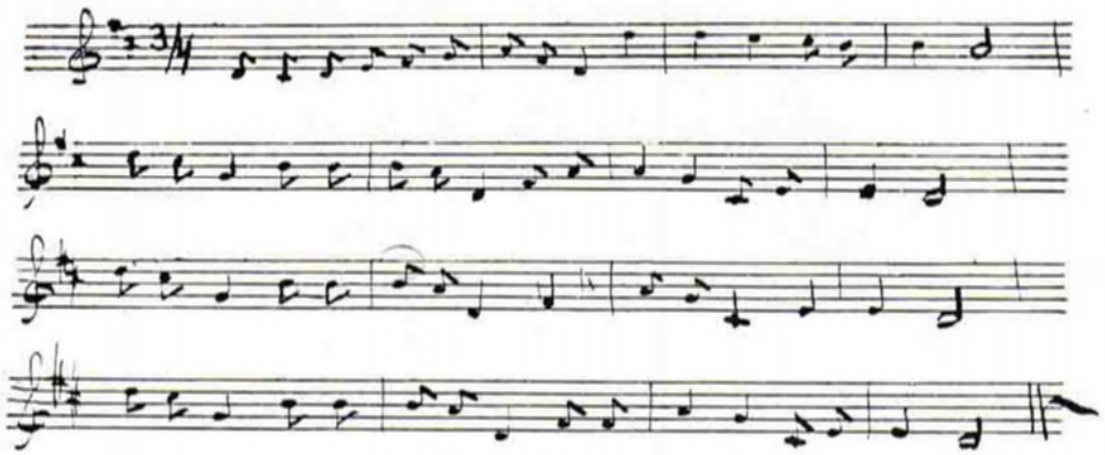

Alle männer skulle rida fält,
men min man alle ätterst,
alle hade di nya hattar,
men min hade ingen.
Tog jag mig en gammal tratt,
och gjorde min man ny hatt,
och gamla tratten,
och nya hatten,
och min man hade ny hatt.

Alle männer skulle rida fält,
men min man alle ätterst,
alle hade di nya rockar,
men min man hade ingen.
Tog jag mig en gammal bock,
och gjorde min man ny rock,
och gamle bocken
och nye rocken
och min man hade ny rock

Alle männer skulle rida fält,
men min man alle ätterst,
alle hade di nya västar,
men min hade ingen.
Tog jag mig en gammal häst
och gjorde min man ny väst,
och gamla hästen
och nya västen
och min man hade ny väst

Alle männer skulle rida fält,
men min man alle ätterst,
alle hade di nye byxer
men min hade ingen.
Tog jag mig en gammal ryssja
och gjorde min man ny byxa
och gamla ryssjan
och nya byxan
och min man hade ny byxa

Alle männer skulle rida fält,
men min man alle ätterst,
alle hade di nye strumpor
men min hade ingen.
Tog jag mig en fammal korumpa
och gjorde min man ny strumpa
och gamla korumpan
och nya strumpan
och min man hade ny strumpa

Alle männer skulle rida fält,
men min man alle ätterst,
alle hade di nye skor
men min man hade ingen.
Tog jag mig en gammel ko
och gjorde min man ny sko
och gamlakon
och nya skon
och min man hade ny sko

(eft. Maria Katarina Pärsdotter,
Åtorpet)

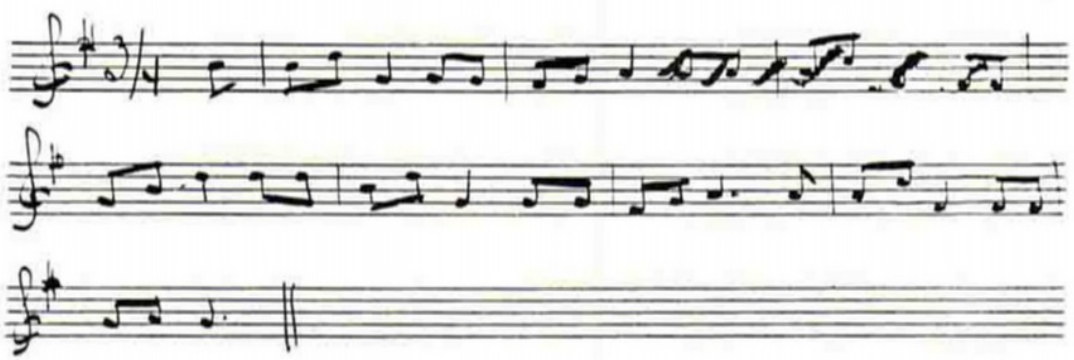

Agusta Hellgren
hon heter Olga,
hon går te Djurgårn,
hon dansar polka,
hon super brännvin,
hon tuggar snus,
hon röker tobak,
och hon dräper lus.

Agusta Hellgren
har röde strumper,
och det som duger,
hon skiter i dom,
och gnuggar ur dom,
och flickorna uti Stockholms stad
de är så hvita
om påkarna.

Nej jag skall köpa mig
en liten borste
och jag ger fan i
hvad han måste koste
ty jag skall borsta
min lilla ---
och jag skall hålla hänne
fri från lus.

(Eft. August Demander, Egelsvik)

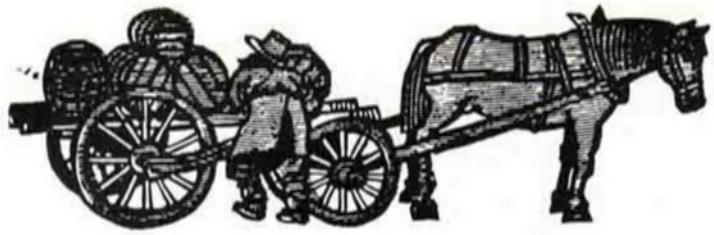

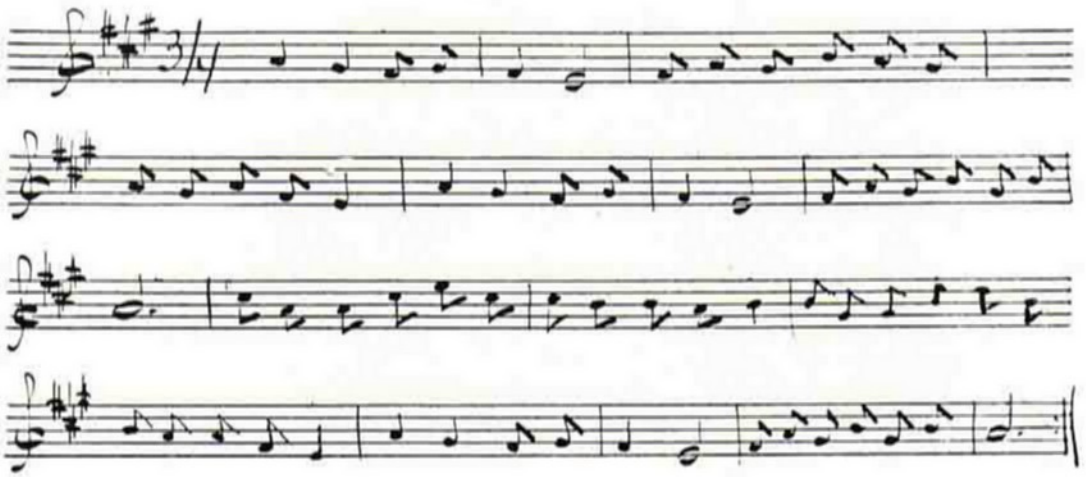

Nu åker ja till STockholm
Fadiri-deri-diri-deri-direj
Nu åker ja till Stockholm
Fadiri etc.

Nu ä ja ve Skansen
Faderi etc
Nu ä ja ve Skansen
faderi etc.

Nu ä vi ve Tumba etc.

Nu ä vi ve Fittja etc.

Nu ä vi ve Snickarkrogen etc.

Nu ä vi ve Longpanna etc

Nu ä vi ve Liljeholmen etc.

Nu ä vi ve Stockholm etc

Nu åker vi från Stockholm etc.

Nu ä vi ve Liljeholmen etc.

o.s.v

Nu är vi hemma etc.

Waldemar Palmblad heter en annan upptecknare som kom till Mörkö betydlig senare. 1932 var han där, och samlade då mest lekar, gåtor, sägner samt några små visor.

Tyvärr finns det inga noter alls med i hans material, så det kanske kan vara svårt att använda lekarna och visorna. Men vem vet, kanhända känner någon igen lekarna härnedan och kan komplettera med en melodi.

"Låna ell"

Beskrivning av leken:
Deltagarna sitta utom en, som går från den ena till den andra och frågar:
"Bult, bult, får jag låna ell?"
- Gå till grannas, svarar den tillfrågade och i ett lämpligt ögonblick byta de sittande plats; då måste den som går omkring först söka nå en ledig plats. Lyckas han, får den som förlorat sin plats, gå.

Pantlek

"Vill du köpa vev?"
- Ja
"Hur många alnar?"
- 17
"Va vill du ha, svart eller vitt?"

Svarades nu ngåon annanfärg, fick man ge pant.
Leken kallades sälja vev.

"Kämpas om le´dde"

Beskrivning av leken:
En ring av deltagare står. En utanför, som går runt ringen och söker lägga en näsduk bakom en av dem, som står i ringen, varefter de båda åt var sitt håll söka nå den lediga platsen i ringen.

Deltagarna sjunger:
Brea brea bälten
bakstora pengar som ett fat
den som inte tar opp en
ska jag slå i knoppen
så de brakar, när jag kommer tebaks.

Beskrivning av leken:
En ring som går runt. En i ringen, som bjuder upp. De dansa omkring. Den uppbjudne stannar i ringen och bjuder upp nästa gång o.s.v.

Deltagarna sjunger:
Hans Mås me´ träskorna på
gångar sig uti måssen
Nu tar vi i en ring
å svänger vi omkring
å pengar ha vi i en påse

"Vi hade en gåta som lek:

Min fru skicka mej hit me en hare
den ska du göda
den ska du föda
den ska du koka ärtvälling på
så de gnäller å smäller
mellan hummelbleck å bleckstolpar
å den som inte den gåtan kan
han får ge pantar två
å inte slippa ändå

en läste opp den för di andra. Den som inte kunde svaret fick ge 2 panter"(hur lösningen var, mindes ej sagesmannen).

Beskrivning av leken:
En blindbock har en näsduk bunden om ögonen, han går i ringen och skall söka gissa vem han får fatt i.

Deltagarna sjunger:
En blinder bock och en halter man
han faller ofta uti gropen
där skall han stå
till dess han gissar och hittar på

Ortsnamn i Öknebo och Hölöbo härader

Ingenting är svårare än att bestämma ursprunget till forntida benämningar, eftersom historien ofta inte känner eller omnämner anledningen till namnet. Ofta måste man därför stanna vid gissningar.

HÖLÖ

Så förhåller det sig med Hölö socken, där åtskilliga meningar och gissningar förekommer. Enligt fornforskare kallas socknen i äldre handlingar Hölö, Höle, Hålö och Hölo, allmännast förekommer namnet Höle. Några har förmodat att namnet kommer från någon av folk- eller sjökonungarna Haulf, Helion eller Hjale. Andra härleder namnet från Hollerus som kan ha varit Odens son eller åtminstone en av hans Drottar. Åt denna Hollerus skulle då Hölö och trakten däromkring blivit anvisad som boningsplats, som då skulle givit namnet Hollerö, så småningom sammandraget till Hollö och till sist Hölö. Mest sannolikt kallades socknen för Helö då platsen varit kringfluten av vatten på alla sidor och att ett vårdslöst uttal förändrat namnet till Höle och till sist Hölö.

Hollerus

MÖRKÖ, JÄRNA OCH TVETA

I slutet av 1200-talet fungerade tydligen Ytter-Järna socken som annexförsamling under prosten i Södertörns kontrakt. Det äldsta belägget med namnen Mörkö, Järna och Tveta finner man i ett donationsbrev av den 5 januari 1291 då Andreas Bååt donerar honom tillhöriga jordegendomar i "Myrky, Giernum ett Tuetum" dvs Mörkö, Järna och Tveta (Bååt donerade sina egendomar till domkyrkan i Strängnäs.)

TURINGE

Enligt G E Hellquist är Turinge försvenskat av Thorunge, Thurunge från Turungarnas by till släktnamn därmed sammansatt personnamnet Thor med -unge. -unge är en avledningsändelse koncentrerad till de centrala bygderna och till de gamla vattensamfärdslederna. (Exempel på avledning "musi" betyder mosse, folket som bodde på mossen kallades "musingar" och så småningom försvenskat till "Mysinge".

Det äldsta belägget med namnet Turinge, ecclesie thorungi, härstammar från något av åren mellan 1285 och 1291, det står i ett diplom av år 1291. Under 1300-talet nämns det flera gånger i handskrifter, De thorunge, In parochia thorunge, Turinge socken 1358, i Thorunge socken 1365.

WETTERS MINNESSTEN

Folkmusikvänner från hela landet har lämnat bidrag till den minnessten i röd, småländsk granit som avtäcktes vid en minnesstund i våras. Stenen bär följande inskription:

GUSTAF WETTER
3.4 1901 3.3 1977

Södermanlands Spelmansförbund
reste vården över sin störste ledare.

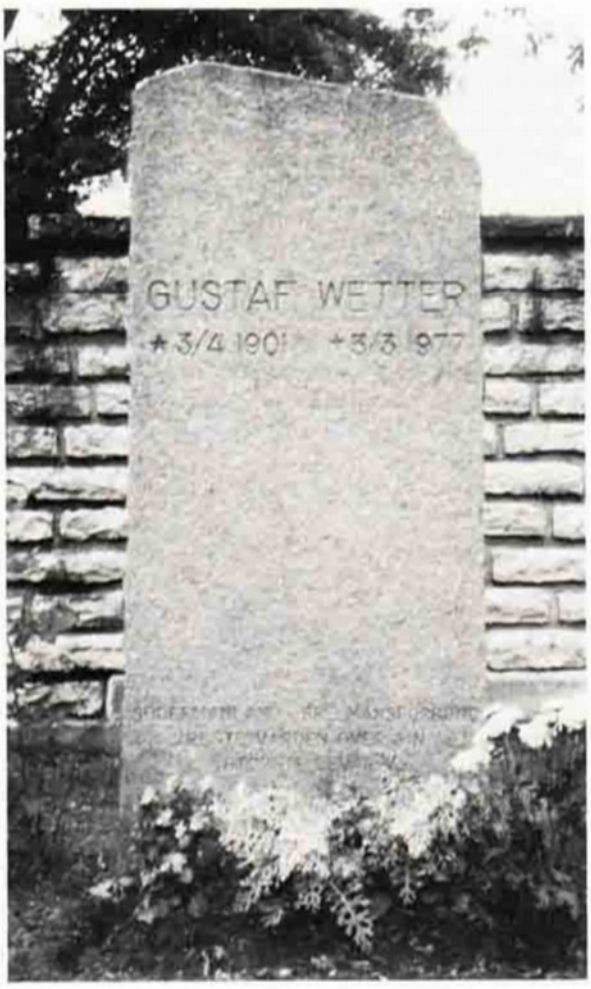

Millis Wetter vill genom Sörmlandslåten tacka alla enskilda och alla organisationer som genom sina gåvor bidragit till den värdiga minnesstenen.

(AB)

MINNESFONDEN

Gustaf Wetters minnesfond har till syfte att i Gustaf Wetters anda främja den sörmländska folkmusiken.

Till fonden har hittills inkommit närmare 4000:- varav en del använts till inköp av ett antal exemplar av de nyligen utkomna uppteckningarna gjorda av vännen Gustaf under många års flit. Eftersom upplagan inom kort kommer att vara slut blir detta i framtiden exklusiva stipendier för unga spelmän!

Minnesfonden förvaltas av Sörmländska Folkmusikfonden som givetvis välkomnar alla bidrag.

Använd postgirokonto 71 55 33 - 6 "Sörmländska Folkmusikfonden". Glöm inte att skriva Wetters minnesfond på talongen!

Sörmländska låtar upptecknade av Gustaf Wetter åren 1932–1976

En helhjärtad insats från Katrineholms kommun har möjliggjort den uppmärksammade utgåvan av Gustafs uppteckningar.

Vad som ursprungligen avsågs bli en kopierad eller stencilerad utgåva blev alltså en riktig bok.

Mottagandet har varit enormt och intresset har vida överträffat våra egna kalkyler varför upplagan efter redan ett halvår är i det närmaste slutsåld. Köparna är att gratulera!

Södermanlands Spelmansförbund tackar Katrineholms kommun för det utmärkta initiativet!

Thuringe bröllopsförordning af år 1767

1. Skola til Bröllop inga andra bjudas än Brudfolkets släktingar och grannar.
2. Skola gästerna undtägnas med allenast 4 rätter.
3. Skal Bruden, med krantz på hufvud, vigas uti sina nya kläder.

4. För anständighetens skull, och til at afböja en Christelig andakts förstöring, så skola Musikanterna som följa Bruden, upphöra med deras spelande utanför kyrkodören, så snart som Bruden stiger in i kyrkan, och sedan intet spela, innan Bruden kommit utom kyrkan, då de sedan gå före henne efter vanligheten.
5. Skal Bröllopet vara slut andra dagens afton aldrasist.
6. Om Svän- eller Mö-qväll hålles näst före Bröllopet på något ställe skal Wärden böta.
7. Skal til Barnsöl inga andra bjudas än Faddrarne.
8. Skola likaså til Gravöl inga andra bjudas än den dödes släktingar.
9. Skal den som på Bröllop, Barnsöl och andra Gillen och Samqväm, finnas vara Drucken, böta 15 skr efter lag.
10. Skal hvar och en vara skyldig at angifva Förbrytaren, och Angifvaren skal hafva heder och tack af
11. Skola alla böter, som öfveralt räknas i kopparmynt, tilfalla Socknens fattiga, och uttagas af kyrkovärdar eller sexmän, eller af andra beskedlige män, som bo närmast intil Förbrytaren, och sedan skola Bötespenningarna nästa söndag lämnas i kyrkan.

FOLKLIGT MUSIKLIV I TELGE

Arne Blomberg

Flitiga uppteckнare har noga dokumenterat allmogens musik. Tyvärr är materialet betydligt magrare när man försöker finna äldre folkligt musikliv i städerna. Traditionerna har varit modernare än på landet och därmed inte lika intressant för folklivsforskarna.

Städernas "finare" musikliv är givetvis bättre belagt än det mer simpla utövande som exempelvis de olika danskapellen svarat för.

Södertäljes musikliv finns ganska utförligt behandlat i Täljebygden 1976-77. Artikeln handlar dock till stor del om olika organisationers musikliv och dansmusik verkar knappast existera.

Staden har dock även i detta avseende haft ett rikt musikliv, även om det bevarade materialet är något torftigt.

Den legendariske borgmästaren Jakob Pettersson mindes från sin barndom på 1870-talet att "till gatulivets charm hörde positivspelare, somliga med markattor, säckpipblåsare och t.o.m. harpspelare. Somliga gatumusikanter medförde på en hög stång en duk med rafflande bilder till de visor, som vid musiken föredrogs. Det s.k. Troppmanska mordet, varigenom en hel familj år 1870 berövades livet, illustrerades på det sättet. Den mest uppskattade gatusångaren var "Vackra Rosen", som haft anställning vid operan - antagligen vid kören - och om vilken det viskades, att han haft kärleksförbindelser med förnäma damer."

Södertälje var kring sekelskiftet en av landets största och viktigaste badorter. Närheten till Stockholm gjorde att många prominenta personer tillbringade somrarna i Södertälje och få av rikets städer av jämförbar storlek kunde uppvisa ett så rikt kulturliv som Södertälje under 1879--90-talen. Detta kulturliv krympte samman under vintern för att sedan åter blomma upp under försommaren.

Fester och basarer avlöste varandra och några av de största var Societetsspektaklerna 1865, Bellmansfesten 1884, Trädgårdsfesten 1915 och Bodgummornas kafferep 1924.

Det gamla societetshuset på bilden byggdes någon gång i början av 1850-talet och tillbyggnaderna på gavlarna tillkom 1871. Övre våningen upptogs helt av en salong som användes flitigt vid olika danstillställningar.

1905 byggdes ett nytt societetshus och det gamla förvandlades till "Nya sommarhotellet". Byggnaden revs 1954. Huset t.h. på bilden är den s.k. Camitz villa.

Ur Ny Illustrerad Tidning 1880.

Vykort med motiv från Badparken. Fotot är taget från badhusets övervåning.

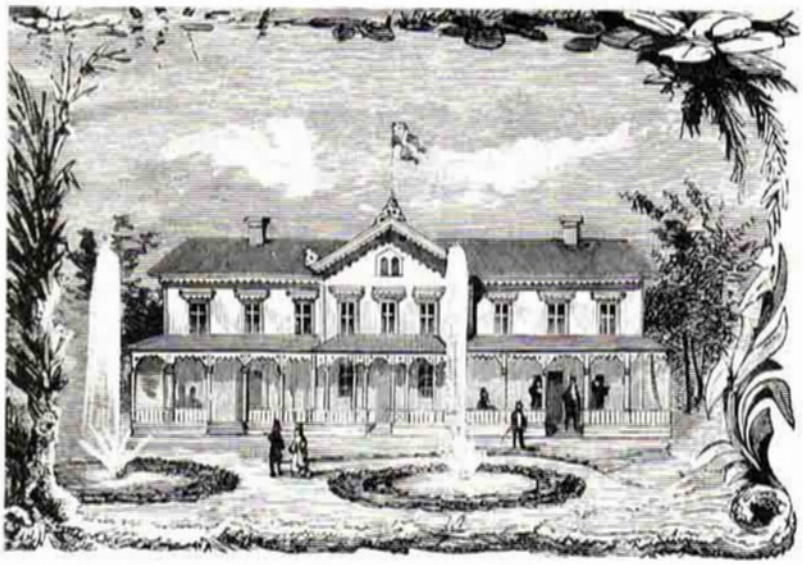

Kallvattenbadhuset avbildat i Ny Illustrerad Tidning 1882.
"Det är beläget i en vacker park, der badsällskapet har sin vanliga mö-teaplats i skuggan af lummiga träd, och der unga herrar och damer vid ljudet af blåsinstrumenter och svarlande vattenkonster stifta små bekant-skaper som ofta sluta med att man enas om byggandet af ett gemensamt litet bo."

Dessa fester var givetvis enbart avsedda för badgästerna och stadens societet. Hela badparken var inhägnad och vanligt folk hade ej tillträde.

Musiken var en viktig del av badlivet och musikanterna avlönades under vissa tider ur en särskild fond, Musik-kassefonden, som instiftades redan 1864 genom att Bad-sällskapet skänkte 500 Rdr för att säkerställa god musik under badsäsongen.

En annan "musikalisk" fond var Pianofonden, vars huvud-sakliga syfte var att skaffa ett hyggligt piano till societetssalongen.

Under tiden från 1889 fram till 1906 hade man tillgång till militärmusik om somrarna då Södermanlands regementes musikkår var förlagd i staden i den s.k. musikkasernen. Givetvis fanns det också andra "messingsorkestrar" att tillgå men regementsmusikerna var duktiga och hade säkert stort inflytande på stadens musikliv vid sekelskiftet.

Nu var det givetvis inte enbart i societetshuset och i badparken som det spelades, musiken var viktig även i stans många kaféer och matserveringar.

Det nya seklet begåvades så småningom med biografer. Först kom Södertäljebiografen vid Sockenstugegränd. Pariserbiografen på Järnagatan ombyggdes efter ett antal år till Stenbergs färghandel och lokalen är idag blomster-handel.

Strandbiografen vid Ma ren blev så småningom Saga och Röda Kvarn på Storgatan omdöptes till Centrum och fanns kvar till den stora citysaneringen på 50-talet.

Nuvarande Grandbiografen har också bytt namn, den hette ursprungligen Metropol medan biograferna Castor och Roxy behållit sina namn.

På stumfilmstiden var biografmusikerna mycket viktiga. Handlingen skulle åtföljas av passande musik och musi-kanterna fick i början själva välja eller improvisera lämpliga stycken. Till filmen hörde även en rad ljudef-fekter som skott, krossat glas, hovtramp o dyl.

Samtidigt med biograferna begåvades staden även med dansbanor. På Tältet (vid nuvarande Badhuset) hade Sportklubben en idrottspaviljong och en dansbana. Östertäljes dansbana låg i Gläntan och Linas dansbana återfanns ovanför nuvarande Heijkenskölska konvale-censhemmet.

När Sydhamnen byggdes för ett antal år sedan gick en bad- och festepok bokstavligen i graven ty under de sto-ra schaktmassorna finns Björkuddens Havsbad, Restaurang och dansbana. Både badet och restaurangen var under åt-skilliga år ett omtyckt mål vare sig man nu for med buss eller med "skrufångfartyget" Ejdern.

Södertälje Folketshusförening bildades 1903 och har un-der de gångna 75 åren betytt åtskilligt för stadens kultur-liv. Som i andra städer har man dans sommartid i Folkpar-ken och på vintern i Folkets Hus. Den nuvarande folkpar-ken byggdes i mitten av tjugotalet och när den stod klar ersatte den den gamla festplatsen i Kusens backe där man redan 1910 byggt en dansbana som i sextonår var hemvist för stadens dansande ungdomar. Det var dans varje sön-dag och olika kapell stod för musiken. På repertoaren stod även fransäs som dansades en gång varje söndag.

Dansbanan i Kusens backe byggdes 1910 och var flitigt besökt. Bilden är tagen 1925.

Foto: Torekällbergets museum.

Till alla dessa dansbanor behövdes musik och visst fanns det kapell. Några musiker från sekelskiftet:

Oskar "Kucke" Grahn, gitarr och sång
Axel "Fulingen" J hansson, dragspel
Carl Blomberg, fiol, mandolin, bleckpipa
Karl "Kalle-Pelle" Pettersson, fiol, klarinett

Dessa ingick i kapellet Harpan som verkade strax före och strax efter sekelskiftet. Flera av musikerna ingick senare i Spiskrokskapellet som med varierande besättning verkade i flera år.

Axel Johansson var morbror till Carl Blomberg vars bror Erik spelade fiol i Spiskroken. Både Carl och Erik fick musikaliska barn och i synnerhet Eriks söner har varit och är aktiva musiker. Måhända finns musikaliteten med även i tredje led; Carl Blomberg var min egen farfar...

Utöver de här namngivna fanns även en rad andra musiker som blev kända i trakten. Bland de mer namnkunniga må nämnas kompositören av Den Gula Paviljongen, John Redland och hans son Charles. Gula paviljongen blev en av dåtidens största örhängen och fann förläggare i många länder.

I en inspelning från förbundsarkivet berättar södertäljemusikern Valle Thunman 1972 om några av kapellen från tjugo och trettiotalen. Blomstrandskapellet bildades 1928 och hade besättningen dragspel, tenorbanjo, fiol och gitarr. Ett annat kapell var Blombackakapellet med bröderna Nisse, Sven, Ivar, Allan och Harry Eriksson samt två fiolister Karl Axelsson och "Slabben".

Blombackakapellet bestod av gehörsspelare och repertoaren fick man ofta från grammofon. Man köpte en skiva, lärde in de båda melodierna, bytte skivan och fick för samma pris ytterligare två låtar.

Kapellet HARPAN vid en midsommarfest 1903 vid Stångarö, Turinge. Den vänstra gitarristen är okänd, övriga musiker (från vänster): Carl Blomberg, Oskar "Kucke" Grahn, Axel "Fulingen" Johansson och Karl "Kalle-Pelle" Pettersson.

Foto: Torekällbergets museum.

Björkuddens restaurang och dansbana var under åtskilliga år ett omtyckt utflyktsmål

1928 firade Östra Södermanlands Kulturhistoriska Förening sitt 10-årsjubileum med en tvådagarsfest i Övre Badparken. På bilden ser vi IOGT folkdanslag samt tre sörmländska spelmän. De "nationalklädda" deltagarna föregicks av Kungliga Södermanlands regementes musikkår samt Öknebo kompani i 1700-tals uniformer.

Foto: Torekällbergets museum.

I Badparken bjöds på följande program:

LÖRDAGEN DEN 9 JUNI.

Kl. 5,15 Sång av Södertälje Sångarförbund, "Känner du landet".
Tal av doktor Karl Erik Johansson.
Sång av Södertälje Sångarförbund.
Kl. 5,45 Exercis av Öknebo kompani.
Kl. 6,10 Uppträdande av bygdespelmän. Gamla låtar m. m. C. G. Axelsson, Floda, Seth Carlsson, Strångsjö, B. Boström, Katrineholm och Axel Wester, Vingåker.
Sång av Södertälje Sångarförbund.
Kl. 6,40 Folkdanser. Södertälje I. O. G. T:s folkdanslag.
Sång av Södertälje Sångarförbund.
Kl. 7,30—11 Dans. Musik av Redlands dansorkester.

SÖNDAGEN DEN 10 JUNI.

Kl. 1,15 Södermanlands reg:tes musikkår. "Känner du landet".
Hälsningstal.
Operasångare Gustaf Sjöberg. Stenhammars "Sverige" med ackompanjemang av Sörmlänningarne.
Högtidstal.
Operasångare Gustaf Sjöberg. "Du gamla, du fria" med ackompanjemang av Sörmlänningarne.
Kl. 2,30 Uppträdande av bygdespelmän. Gamla låtar m. m. C. G. Axelsson, Floda, B. Boström, Katrineholm, Seth Carlsson, Strångsjö, Axel Wester, Vingåker.
Kl. 3 Exercis av Öknebo kompani.
Kl. 3,25 Folkdanser. Södertälje I. O. G. T:s folkdanslag.
Kl. 3,45—5 Konsert av Södermanlands reg:tes musikkår.
Kl. 5—11 Dans. Musik av Södermanlands reg:tes musikkår.

Inträdesavgift på lördagen 50 öre, på söndagen 1 kr. Barn bägge dagarna 25 öre.

Östra Södermanlands Kulturhistoriska förening (skaparen av Torekällbergets friluftsmuseum) ordnade en rad stora hembygdsfester. Vid dessa medverkade ofta sörmländska spelmän vid uppvisningar och tävlingar. Även i Södertälje fanns det "allmogespelmän" och dessa spelade givetvis även vid andra tillfällen. På initiativ av Thure Enberg och Gustaf Wetter samlades traktens spelmän 1958 i en förening, Södertälje Spelmanslag som snabbt blev Sörmlands största lag med dryga femtiotalet medlemmar. Det tjugoårsjubilerande laget består egentligen av två olika lag och stadens tredje har nyligen bildats inom musikskolans ram.

Entren till Folkparken. Festplatsen i Kusens backe fick ej inhägnas vilket bl a medförde en hel del ordningsproblem. 1927 invigdes den nya folkparken. Ingången var ursprungligen från Erik Dahlbergs väg.

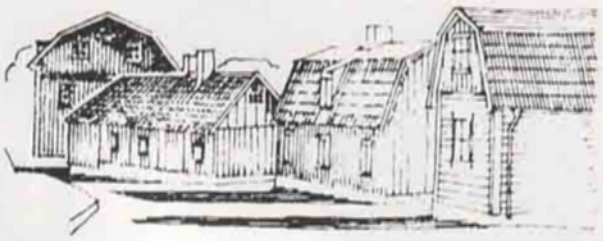

Vid de tidigare nämnda hembygdsfesterna uppträdde spelmän men dansmusiken utfördes av ortens dansorkestrar. Några namn: Redlands dansorkester (1928), Norén's kapell (1932) och Allans kapell (1934). Bakom den senare titeln står måhända den tidigare nämnda Allan Eriksson.

En i senare tider mer namnkunnig Allan heter Lagerwall i efternamn. Han är sedan mitten av fyrtiotalet aktiv med både gammal och modern dansmusik och samma spännvidd hade även den skicklige pianisten och dragspelaren Edvin Carlsson. Åtskilliga södertäljebor har många folkparksminnen med Eddes kultiskvartett och Eddes dansorkester.

Både Edde och Allan har dessutom på en rad kurser lärt upp många spelmän på skilda instrument. Idag svarar ju musikskolan för den mesta musikundervisningen och dagens musikskola har dessutom en bred syn på musiken och vi spelmän följer med spänning utvecklingen i Södertälje där musikskolan nyligen engagerat Ingvar Andersson som fiollärare och ledare för skolans spelmanslag.

Södertäljeorkestern THE JAZZING BAND fotograferad i Folkets Hus' B-sal. Vid pianot Edvin Carlsson och vid trummorna Edvin Hultman. Övriga musiker okända.

Foto: Torekällbergets museum.

ÖKNEBO OCH HÖLEBO HÄRADER

Spelmän

Arne Blomberg

Temanumrets avsnitt om spelmän bygger som vanligt till största delen på Olof Anderssons uppteckningar från 1936.

Nils Dencker har samlat uppgifter och låtar främst från trosatrakten. En hel del spelmansnotiser och bilder återfinns i Thure Enbergs efterlämnade material.

Du som vill veta mer om spelmän och låtar hänvisas till grundmaterialet. Nils Denckers samlingar återfinns på Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala och det resterande materialet ägs av Södermanlands Spelmansförbund i vars arkiv du även finner kopior av Denckersamlingarna.

På annan plats i Sörmlandslåten finns två artiklar om Gustaf Andersson, Mörkö och Arvid Pettersson, Vagnhärad.

ÖKNEBO HÄRAD

Södertälje

Vid OA:s resa genom Sörmland 1936 fann han i Södertälje tre spelmän: Frans Pettersson, Nils Erik Vickman och Gustaf Syrén. Både Pettersson och Vickman kom från Taxinge socken och finns omnämnda i Sörmlandslåten 2/77.

Gustaf Syrén var skräddarmästare och föddes 1872 i Bogsta socken utanför Nyköping. Han började spela fiol i tioårsåldern för fadern, Anders Johan Andersson. Redan tidigt fick han följa med sin far och sin tio år äldre bror Johan Edvard på bröllop och danser. Syrén bodde en tid granne med storspelmannen Melker Andersson i Östtorp. Han hade även en del melodier efter Oskar Blomberg i Nyköping.

Spelmannen Erik Hallén, Södertälje var en flitig gäst vid spelmansförbundets tidigare stämmor. Han har till eftervärlden överlämnat två rikt kolorerade nothäften med egna låtar. Det ena häftet finns i förbundsarkivet och det andra finns på Torekällberget i Södertälje.

Tveta sockens store spelman hette Johan Petter Andersson (1853-1917). Han var torpare, född i Ytterjärna och bodde i Lotorp, Tveta. "Lotorpen" anlitades långt utanför sockengränsen och spelade ibland tillsammans med Anders Gustaf Andersson, Tveta (1859-1943).

Andersson var född i Skaraborgs län men kom 1885 till Tvetabergs gård. Han byggde även många fioler. Under 20- och 30-talen tjänstgjorde han som kanalroddare i Södertälje.

Anders Gustaf Andersson, 1859-1943.

I Turinge socken har släkten Dillman under flera generationer varit spelmän. Johan Dillman (1780-1873) var fiskare och spelman, en av socknens mest kända och anlitade. Hans son Anders Petter Dillman (1813-1892) var även han fiskare och spelman.

VALS EFTER GUSTAF SYRÉN, SÖDERTÄLJE. EFTER FADERN. UPPT: OA

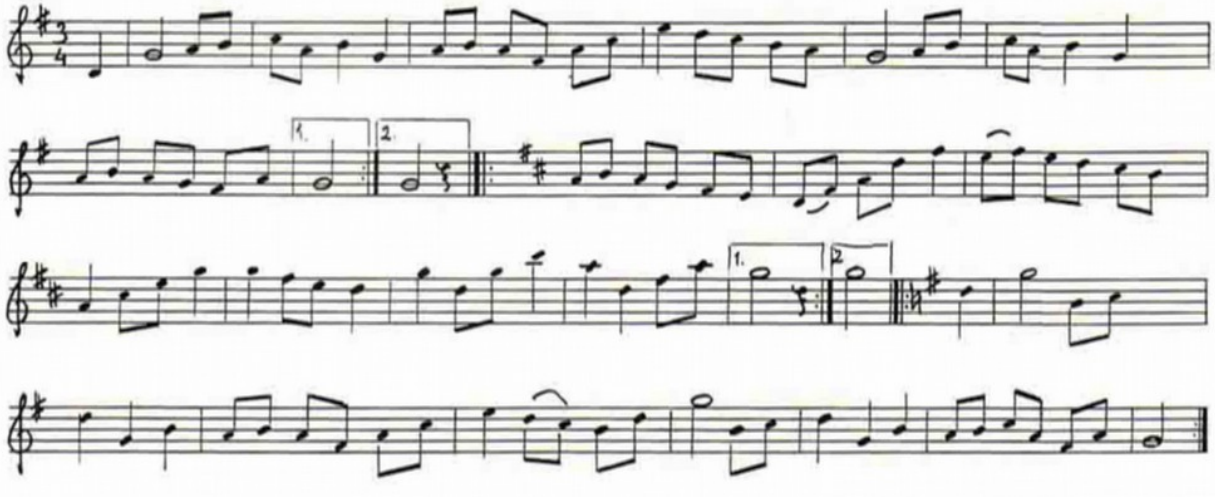

A P Dillman var bl a anlitad vid ett större bondbröllop vid Stångarö, då de i vagnar åkande bröllopsgästerna företräddes av på hästar ridande spelmän till och från Turinge kyrka. Sannolikt spelade inte spelmännen i kyrkan ty då den första orgeln togs i bruk 1794 beslöt sockenstämman "at vid Brudars in- och utgång i Kyrkan, inga spelmän, som förr vanligt varit, få med sina Violer eller andra blås Instrumenter följa henne längre in än mitt under orgelläktaren". Som kuriosum må nämnas att den bestämmelsen tillämpades så sent som på 1960-talet då Thure Enberg och Arne Blomberg var bröllopsspelmän utanför Turinge kyrka.

Även i tredje generationen gick fiskar- och spelmansyrket i arv. Carl August Dillman (1835-1922) var bosatt på olika ställen i Turinge, Ytterenhörna och Tveta. Sonen Carl Edvin Dillman (1878-1936) var stenarbetare i Almnäs och Sandtorp och flyttade 1914 till Södertälje. Han var känd som en mycket god spelman och bidrog även till underhållningen i nykterhetslogen Fördomsfri i Almnäs. Tyvärr finns inga uppteckningar bevarade.

Uppgifterna om spelmannen från Tveta och Turinge är hämtade ur det material som samlats av Thure Enberg, Södertälje (1913-1975). Även Thure bör dock omnämnas i detta sammanhang. Han var dotterson till A G Andersson i Tveta och fick som nioåring sin första fiol av honom. Thure tillägnade sig en hel del låtar efter sin morfar och några av dessa finns bevarade på en bandinspelning som gjordes 1971. Enberg var initiativtagare till Södertälje Spelmanslag och ingick under många år i förbundsstyrelsen. Hans forskningsarbete om spelmän i östra Sörmland var under några år omfattande och han omnämner en rad spelmän.

Nils Dencker upptecknade 10 låtar efter Carl F Persson, Järna. Persson var född 1864 i Stora Malms socken och spelade i yngre år bl a tillsammans med skomakare Wallin, Lerbo.

Carl Edvin Dillman, 1878-1936.

145. POLSKA

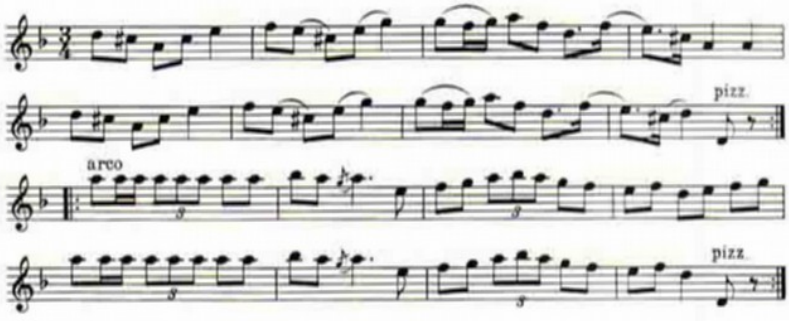

Efter Johan Ersson och Johan Olsson, Remröd, Stora Malms socken.
(N. D.)

Polska efter Carl F Persson, Järna.
Uppteckning: Nils Dencker.

147. POLSKA
Hambo

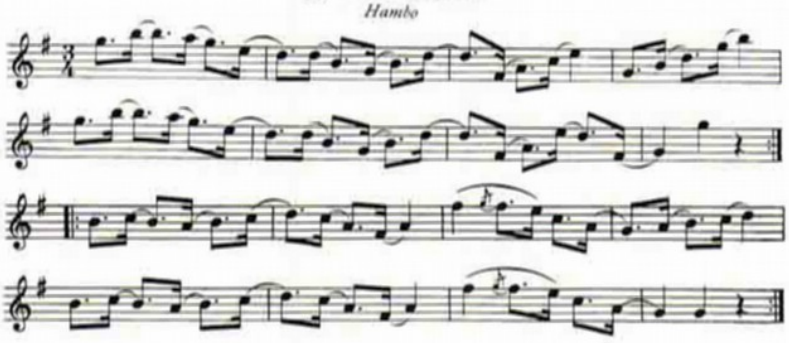

Hambo efter Carl F Persson, Järna
Uppteckning: Nils Dencker.

Polskan är komponerad av Persson, då han på 1890-talet var anställd vid Vrena ångsåg.
(N. D.)

POLSKA EFTER ERIK LUDVIG LJUNGGREN, HÖLÖ. EFTER MORS MORBROR ISAK LUDVIG ANDERSSON, VÄSTERLJUNG (1823-1904)

UPPT: ND

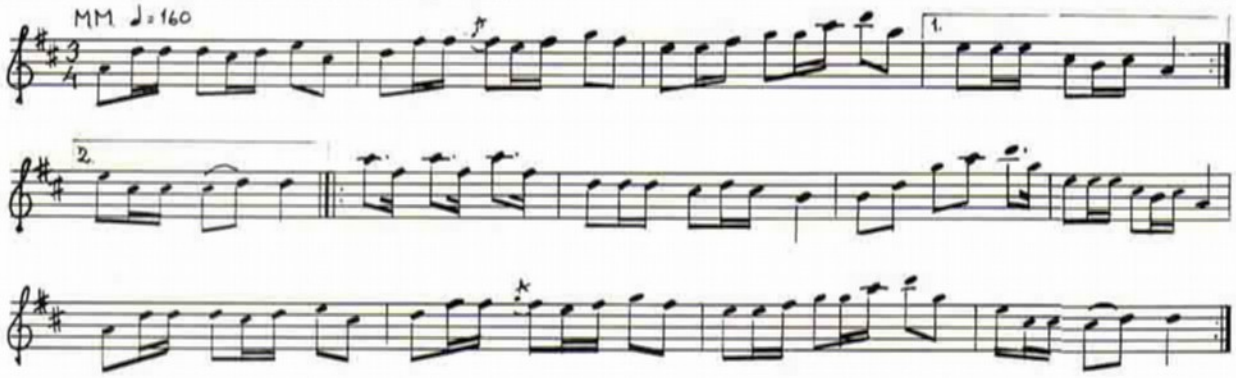

"Den första ja lärde mej utå Spånga-Anders, när ja va på de åttonde åre."

Text: *Ja' har sprungit som satan,*
ända från Holländargatan,
te Norrbro å Hammarby tull.

HÖLEBO HÄRAD

Karl Gustav Pettersson, Hölö (1850-1927) gemenligen kallad "Spel-Pelle" eller "Kalle Rund" var vida känd. Han var statdräng och född i Vårdinge.

Rättaren Knut Gustaf Robert Johansson, Hölö (1886-1957) var född i Stigtomta men 1912-1946 verksam i Hölö.

Gustaf Andersson på Mörkö (1868-1943) finner du i en annan artikel i tidningen. Han hade lärt av Jan Petter Jansson. Jansson kallades gemenligen Tjädergubben och var känd som ett original på Mörkö. Jansson hade i sin tur lärt av klockare Andersson på Mörkö.

Även Arvid Pettersson (1883-1976) och hans bror Edvard Pettersson (f. 1890) från Vagnhärad behandlas i en särskild artikel.

Skräddarmästare Erik Ludvig Ljungberg, Trosa var född och uppväxt i Skogvaktarkrogen under Tullgarn i Hölö. Ljungberg fick sin första fiol vid 12 års ålder och lärde spela av sin mors morbror mjölnaren Isak Ludvig Andersson, född i Mosstorp, Västerljung (c:a 1823-1904).

Andersson hade polskor efter gamle Skogstorpen i Västerljung. Andersson fick även lektioner av en gammal klockare Eklund som då var storspelman i Hölö. En annan av Anderssons spelkamrater var musikdirektör Evert Lind som varit vid Skaraborgs regemente.

Erik Ljungbergs morfar, Anders Olsson, Västerljung (1812-1880), spelade klarinett och sjöng.

Snickaren och byggmästaren Carl Gustaf Lindell i Trosa föddes 1865 i Runtuna och lärde sig spela fiol av klockaren Andersson i Runtuna och Andersson i Spånga (Råby socken).

Från Trosa omnämns även en rådman Andersson som spelman. Han var född ungefär 1840 i Nora, Vagnhärad.

DEN BESKEDLIGA VALSEN EFTER ERIK LUDVIG LJUNGGREN, HÖLÖ. EFTER LANTBRUKARE ANDERSSON, NORA, VAGNHÄRAD.

UPPT: ND

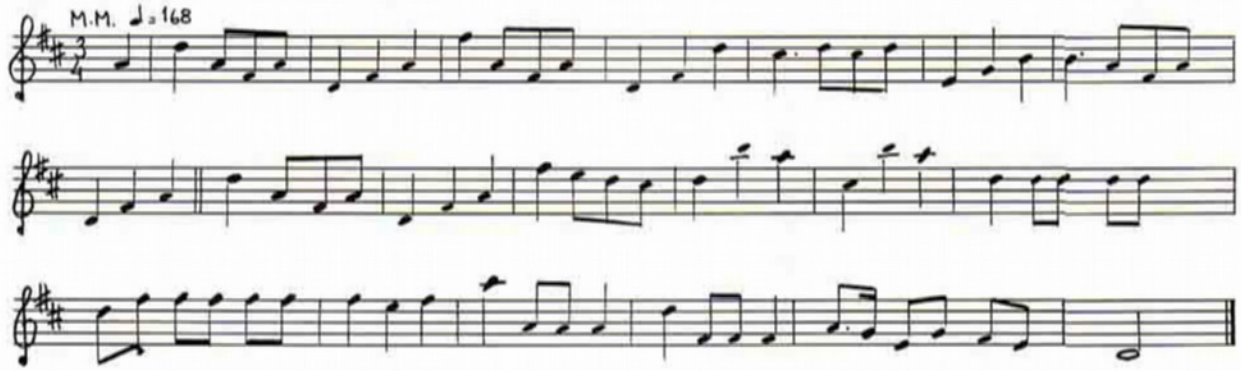

SÄNGVALS EFTER KARL GUSTAF GUSTAFSSON LINDELL, TROSA.

UPPT: ND

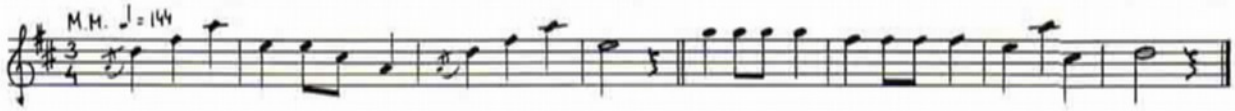

Text: *Du å ja' min lilla vän,*
levom förnöjd. ./.
Lite' har ja' mindre har du,
lika stor fröjd.

Beskrifning af lefnadssätt i Hölö och Mörkö

Klipp ur
Hölö socken, J E Petri 1828
Mörkö socken, kyrkoboksanteckning 1737

HÖLÖ

Allmogen inom socknen av båda könen, är i allmänhet välbildad, men någon skönhet ibland dem är sällsynt. De har vanligen en god och stark kroppsbyggnad. Redlighet, anständighet och välvilja utgör de allmännaste grunddragen förenad med en väl avpassad hövlighet samt god omdömesförmåga. Då större delen är beroende av sina egna hemman tycks de vara välmående, man kan ofta se ett frikostigt levnadssätt som gränsar till yppighet i synnerhet vid deras samkväm där utländska drycker som Vin, Punsch m m nästan aldrig saknas. Caffe brukas allmänt. Trots Hölöbondens ypperliga leverne och bildade umgängessätt så behåller han likväl sin klädsel i sitt ståndsanständiga enkelhet.

Högtidsdräkten tillverkad av till större delen inhemska och egna produkter består vanligen av en nött blå eller grön livrock av vadmal med en knapprad, knäbyxor eller grön livrock av vadmal med en knapprad, knäbyxor eller långbyxor av samma tyg och färg samt stövlar av porcerat (urvattnat) läder. Kvinnorna har en mera yppig klädsel. De har livklänningar för det mesta av tyger som de själva har tillverkat men också av främmande tyger exempelvis siden, bombasin (glansigt kamgarnstyg), cambrik (fint batisttyg) o dyl. Kostbara schalar av silke är inte sällsynt. Deras kappor är vanligen kantade med sammet, hermelin eller gråverk. Orsaken till detta är kvinnans naturliga böjelse för fåfänga som är mer vanlig hos detta kön än hos det mera allvarsamma mankönet. Närheten till huvudstaden kan också bidraga till detta förhållande. Om man undantager denna svaghet hos kvinnokönet äger hon för övrigt alla de dygder som utgör kvinnans värde såsom ärbarhet, huslighet, arbetsamhet och flit. Sådan är den sanna skildringen av Hölö Sockens allmoge.

MÖRKÖ

Socknens allmoge delas i två klasser, den första består av infödingar eller sådana vilkas förfäder från urminnes tider vistats inom socknen. Den andra som är mycket talrikare utgöres av dom som i senare tid inflyttat från nästgränsande socknar. Dessa särskilda folkstammar, som redan är mycket blandade, skiljer särskilt i kroppsbildning, språk, klädedräkt m m. I seder och levnadssätt är dom i huvudsak lika, det beror troligen på den gamla regeln "man tar seden dit man kommer".

Hos infödingarna är karlarna mera fast och starkt byggda, är resliga, håret mörkt och ögonen bruna. Kvinnorna är mest fetlagda med grova lineomenter (ansiktsdrag) och brun hy, dessutom storväxta, särskilt i skärgården.

Bland de inflyttade är karlarna resliga och fetlagda, deras kvinnor vanligen mindre, men med en fördelaktigare kroppsbyggnad och i allmänhet blonda. Men även bland dessa finns högst få och bland dessa infödingar nästan inget vackert kvinnoansikte.

Smaken är olika man kanske det man vill se.

Då det gäller klädedräkt behåller de äldre infödingarna sina förfäders bruk. Karlarna bland dessa nyttjar mycket kort rock med tvärfickor och mycket stora ficklock, lång väst, vid rund hatt och vida stövlar. Kvinnorna har på huvudet en hög, uppåt något avsmalnande mössa, försedd med en lös, vit linneremsa och på mitten prydd med ett sidenband, en mycket lång kofta, kort kjol, som endast skyler tjockbenet, röda yllestrumpor och skor med remmar. Denna enkla dräkt, som förr skilt församlingens innevånare åt syns inte men, mest beroende på kringvandrande västgötar och avunden, svenskarnas urgamla nationalfel.

Arvid Pettersson

Text och bilder: Hans Nilsson

Denna intervju med bygdespelmannen Arvid Pettersson i Vagnhärad gjordes den 19 mars 1958 av redaktör Hans Nilsson, Trosa inför spelmannens 75-årsdag.

Arvid Pettersson gick ur tiden 1976, 93 år gammal. Flera av hans låtar spelas av Trosa Spelmanslag och i Spelmansförbundets arkiv finns ett par bandade intervjuer med Arvid och brodern Edvard.

När arbetsdagen avkortades drogs aftonvard och sup in.

UNG SPELMAN FICK ÅRSLÖN PÅ ETT ENDA BONDBRÖLLOP

Den tiden är förbi då man dansade ända till pigorna skulle hem och morgonmjölka, men en som har den i gott minne är den gamla bygdespelmannen Arvid Pettersson i Vagnhärad. Redan vid tio års ålder började han nämligen hantera sin fiol offentligt och som sjuttiofemåring spelar han "Farsans brudmarsch" som i fornstora dar.

Intresset för musik har gått i arv inom hans släkt i flera generationer. Hans far Per August Pettersson komponerade t o m själv en hel del låtar och det har nog sonen Arvid också gjort, fastän han är anspråkslös nog att påstå att han vara "gjort om en del bitar". Kärleken till fiolen kan man inte ta fel på när han med sitt ovanligt goda minne berättar om sina upplevelser.

TJÄNADE MER ÄN EN ÅRSLÖN PÅ ETT BRÖLLOP

- Jag började spela när jag var nio år och hade tydligen fallenhet för det, för redan ett år därefter var jag med farsan och spelade på dans i vagnslidret vid Thureholm. (Han är född vid Stupphugget och växte upp vid Hummelkärr under storgodset Thureholm.) Jag spelade fiol men samtidigt litet dragspel att blanda upp det med. Redan vid tolv års ålder svarade jag ofta själv för musiken. Men det var ju för tokigt, när man nu tänker på det. Jag kunde ju sitta och spela hela natten, och så skulle jag ju till skolan dagen därpå. Följden blev ju att jag satt och somnade i skolan. Ja, nog kunde jag rabbla min katekes och i räkning hävdade jag mig gott, men i alla fall. Inte skulle det gå nu för tiden. När jag kom upp i tjugoårsåldern fick jag brorsan Edvard som spelkompis. Han var tretton år då. Nu på äldre dar spelar jag med min son Rickhard.

Med ett stänk av vemod spelar Arvid "Farsans brudmarsch"

Sörmlandsspelmännens främste företrädare, Gustaf Wetter, uppskattade Arvids gamla låtar

- I första hand spelade vi givetvis för vårt nöjes skull, fortsätter den minnesgode spelmannen sin berättelse, men det är klart att spelpengarna också drog en del. På vanliga danser, som i regel räckte till det var dags för pigorna att gå hem och morgonmjölka, blev det i regel en riksdaler. Det var påbjudet att var och en skulle lägga en tiöring i spelpengar, men många smet. Inåt landet var de litet generösare. Där lade de ofta tjugofem öre. Bäst var det att spela på bröllop. Det kunde bli hela tjugufem riksdaler, och en gång tjänade jag t o m femtio. Det var ju faktiskt mer än en dräng tjänade på ett helt år då för tiden. Det var hos lotsen Söderholm vid Hamnkrok. Han hade hyrt stora bondstugan på Långö och det var ett bröllop som räckte i dagarna tre. Första natten hölls det fest för de närmaste släktingarna, den andra vilade man upp sig på och på den tredje var det dags för bekantskapskretsen att infinna sig. Vid sådana tillfällen skulle brudparet visa sig för allmänheten och det gick så till att hela brudföljet gick ett varv kring gården. De företräddes av oss spelmän och då spelade vi i regel "Farsans brudmarsch". Så var det ju skänklåtar och annat som hörde till ceremonierna. Jag var aldrig med och spela från kyrkan, men det var farsan. Ja, det är förunderligt med musiken.

BRUDMARSCH EFTER ARVID PETTERSSON, VAGNHÄRAD. EFTER FADERN, AUGUST PETTERSSON.
UPPT: CLAES HAGSTRÖM. ARR: M VÄHLSTAM

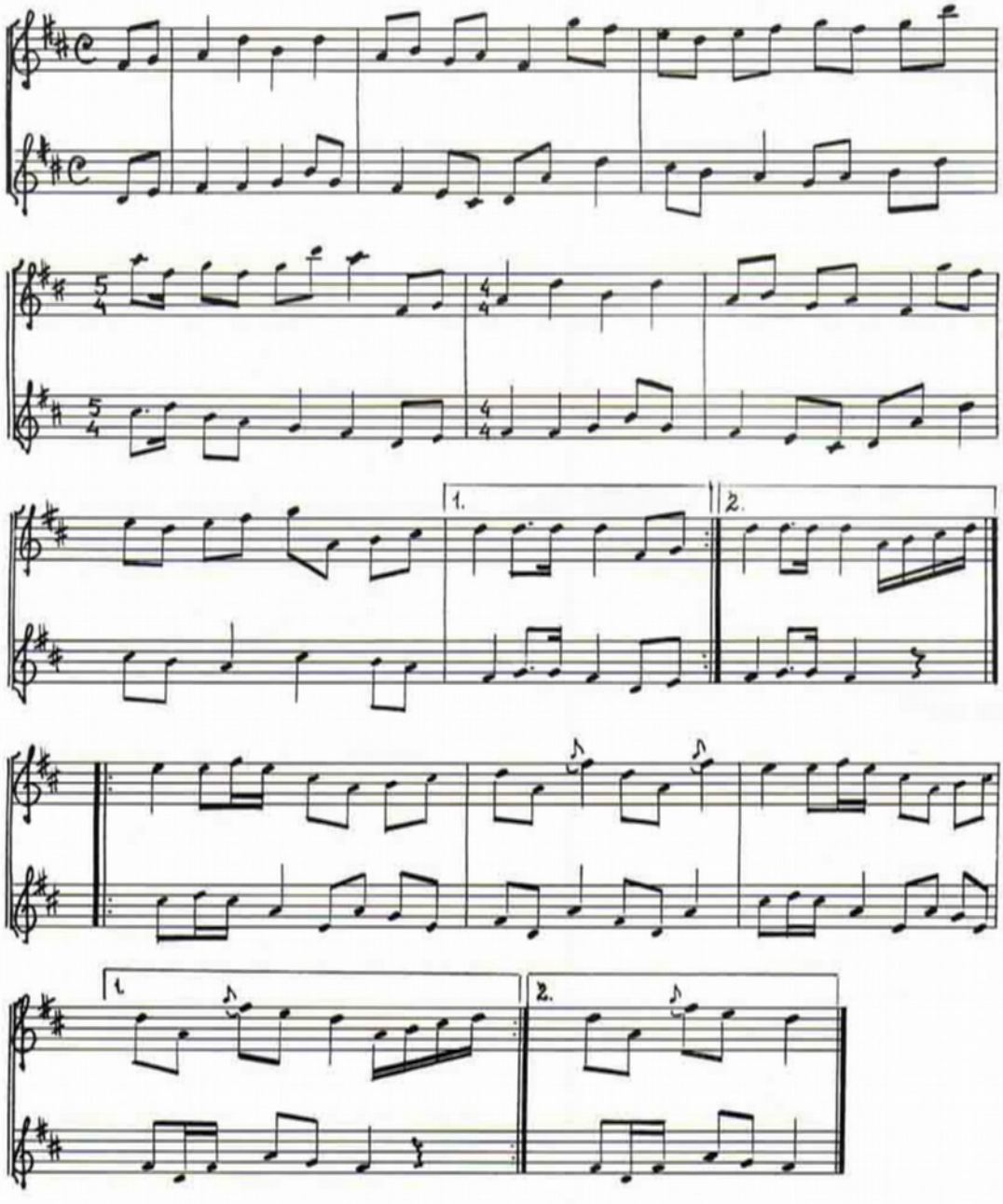

Det faller av sig självt och man är i en annan värld. Man får inte tänka på något annat, för då är det genast trasigt!

PANNKAKA MED LINGONSYLT PÅ MIDSOMMARAFTON

Arvid var också med på den tiden då torparna hade dagsverksskyldighet vid det stora godset, i det här fallet Thureholm.

- Gården låg under det stora godset, så vi fick gå i herrgården och göra utskylderna. Redan vid tio års ålder fick man göra hjondagsverken från sju på morgonen till åtta på kvällen. För den del tog det 1 1/2 timma att gå till herrgården. För vår gård hade vi 100 hjondagsverken, 50 i jordbruket och 50 i hushållet. Budsedeln gick från den ena gården till den andra med bud om hur utskylderna skulle göras. Sommartid kördes mjölken till Trosa och gick därifrån med ångfartyget Trosa, den s k "Mjölksurran", till Stockholm. Men vintertid fick vi köra med häst till Gnesta och Järna. Torpare med enbet var beordrad att köra 5 flaskor och bönder med parlass 10 flaskor. Överhovjägmästare Anckarkrona var sträng men god. På midsommaraftonen var det traktering för gårdens folk på planen framför stallet. Då fick var och en en brödkaka med pannkaka, lingonsylt

Brorsan Edvard, Arvids spelkompis på logdanserna i unga år

och ost på. Svagdricka från Trosa Bryggeri fick man så mycket man ville och de fullgoda karlarna fick två supar och hjonpojkarna en. Under hela skördetiden fick man en sup till aftonvarden klockan halv fem, men när arbetstiden avkortades till klockan sju drog man in både aftonvarden och supen.

SPELAR I BETTNA I MIDSOMMAR

Arvid flyttade från födernegården 1907 och arbetade sedan vid Anderviks kalkbruk i två år. Så arrenderade han senare friköpte Eriksdal under Thureholm. 1934 sålde han gården och gav sig ut på tre femåriga "gästspel". Först vid Stora Vreta på Selaön, sedan Norrekeby i Kärnbo och därefter Högtorp i Gryt. 1949 flyttade han åter till Vagnhärad, där han köpte Eriksborg. Sedan 1955, då han blev änkling, är han bosatt hos en son inne i själva samhället.

Men sin kära fiol har han inte glömt bort. De två senaste åren har han och sonen Rickhard spelat vid midsommardansen vid Gripensnäs i Bettna och de är tingade dit även i år. Och så är han en av stöttepelarna i Trosa Spelmanslag. Så hedersmannen och bygdespelmannen Arvid i Vagnhärad är långt ifrån "trasig".

Många spelmän flyttar en eller flera gånger under sitt liv och kan därför ägna representera flera olika bygder. En sådan spelman var Anders Andersson i Lästringe, Rönö härad. Han föddes och växte upp i Västerljunga socken. Han var en av 1900-talets allra största spelmän och det finns därför mycket att berätta om honom.

Sörmlandsåsten presenterar i detta nummer Anders Anderssons egen levnadsbeskrivning, författad för över ett halvt sekel sedan. Mer om spelmannen kommer du att finna i nr 2 1979.

Anders Andersson

Anderslund, Lästringe den 5/6 1924

Jag är född vid Granhusa i Västerljungs socken i Södermanland den 23 augusti 1851. Vid åtta års ålder började jag få lust för fiolen. Min morfar var av gammal god spelmanssläkt och var en god lärare för mig och köpte mig en fiol för två kronor. Han var då mycket gammal och dog redan då jag fyllt tio år. En brorson till honom - en av ortens styvaste spelmän - blev i stället min läromästare och vi spelade tillsammans å större bröllop.

Ni skulle ha sett dessa gammaldags bröllop, det var glädje, verklig bröllopsglädje! Vid dessa högtidliga tillfällen fick jag inpräntat en hel del gamla melodier, som användes efter den tidens sed och bruk vid bröllop. Marscher som användes före och efter vigseln, vid lyckönskan och brudskålen, då ljusen tändes och steken bars in m.m.

Av de gamla danserna minns jag fyrturingen, norska polskan, väva vallmen, björndansen m.fl. Dessa ha nu ej förekommit i sörmlandsbygderna på nära sextio år.

Då jag var femton år köpte jag min andra fiol, tillverkad av min lärare E. Eriksson. Denna fiol följde mig genom livet och på stämman i Flen 1910 använde jag den och knep mig ett första pris. Samma år deltog jag på Skansen, men köpte mig då en annan fela, gjord 1715.

År 1922 var jag i Malmköping och år 1923 i Södertälje och erhöll även på dessa ställen första pris.

Jag är nu gammal och mitt strävsamma arbete som lantbrukare har gjort fingrarna styva, men ännu kan jag nog glädja någon låt-vän, ifall melodierna skall tecknas upp och gömmas till tider som komma.

Här litet om mitt arbete som lantbrukare.

Jag vistades i föräldrahemmet och arbetade där till den 14 mars 1877, då jag som 26-årig flyttade till Sörstena i Trosa landsförsamling och arrenderade sedan denna gård i fem år. Första året grävdes grav genom ängen och odlades cirka 6 tunnland och samma år reparerades mangårdsbyggnaden. År 1879 nybyggdes logen jämte vagnslider och redskapshus. 1880 byggdes vandringshus, stallet påbyggdes, en vattenbrunn togs upp och stensattes.

År 1882 övertog jag Hammarby i Västerljung på arrende och flyttade dit den 14 mars. Samma år nyplöjdes och odlades hagslätten 4 1/2 tunnland, som söndergrävdes föregående höst, sedermera odlades c:a 5 tunnland stenbackar.

1886 nybyggdes ladugården jämte redskapshus och svin-

hus. 1889 gjordes en grundlig reparation på byggnaderna. 1902 ombyggdes logen, samtidigt byggdes ny veranda vid mangårdsbyggningen, källaren påbyggdes, en mindre nybyggdes och stensattes. Under ovannämnda tid gjordes stora arbeten med dryga kostnader och jordarealen omlades till 7 skiftesbruk.

År 1890 togo jag och min broder gården Solberga i Torsåker till sidobruk, där byggdes ny ladugård, redskapshus, foderlada och spannmålsbod samt gjordes en hel del nya odlingar inom ägorna.

År 1895 övertog jag Äflingby i Västerljungs socken till sidobruk. Där gjordes först vattenledning samt tillbyggdes ladugården. 1898 höjdes logens väggar med 3 alnar och 8 tum. 1900 reparerades mangårdsbyggnaden jämte 2 mindre boningshus, vandrings- och redskapshus samt omlades jordarealen till 7 skiftesbruk.

År 1901 övertogs även Valla i Torsåker. Mangårdsbyggnaden reparerades där grundligt; även ladugården reparerades inuti och ny logkista och ny vattenledning anlades.

År 1907 flyttade vi till Ingmunsta i Lästringe socken. Där byggdes nytt brygghus med mjölkrum, mangelbod och dräng kammare, därtill visthusbodar för 2 familjer samt spannmålsvindar. Samtidigt lades cementbottnar i ladugård, stall, svinhus, brygghus och mjölkrum samt en ny vattenledning på 390 famn längd. Logarna förstärktes med strävor och stolpar. Även här omlades åkerarealen till skiftesbruk. Tog upp en grav från Gärdesta såg till Grömsta gärde som före detta gått efter naturen i mångfaldiga krokar.

Mangårdsbyggnaden ombyggdes och övriga bostadshus reparerades. 1910 köptes tomten Anderslund och nybyggdes 1911 och användes nu som vårt ålderdomshem.

År 1919 köptes Brink i Lästringe och dithörande Krongården i Löt samt torpet Bringstorp. 1920 gjordes vattenledning med cistern och vindmotor. 1921 nytt innanrede i ladugården med cementbottnar och automatiska drickeskoppar. 1922 nybyggdes mangårdsbyggnaden vid Krongården i Löt, inrett till 5 rum jämte en mindre uthusbyggnad.

Anderslund som ovan.

Anders Andersson

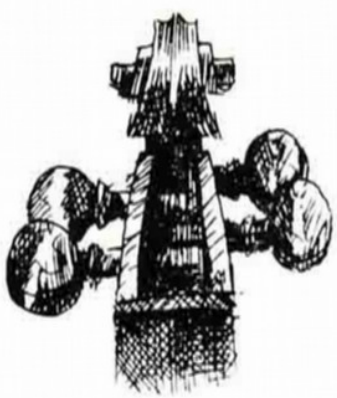

Anders Andersson i Lästringe var född i Granhusa, Västerljungs socken, år 1851. Redan som barn började han ägna sig åt musiken, och med tiden blev han en efterfrågad bröllopsspelman. De flesta melodierna hade han efter morfadern, Olof Olsson från Västerljung, född på 1780-talet och död 1861 - vilken, tillika med tre bröder, var spelman.

Han var med vid riksspelmansstämman 1910 i Stockholm och vid alla tävlingar han deltog i tillerkändes han första pris.

Hans repertoar bestod till största delen av polskor av sextondelstypen, men kunde han även en del ceremonimusik såsom skänklåtar, gånglåtar m.m. Många av hans låtar äro upptecknade och bevarade åt eftervärlden. Mest känd är hans gånglåt från Lästringe, vilken fortfarande spelas allmänt av spelmännen i Sörmland och på andra platser.

När han spelade ljöd samtidigt intill liggande strängar, vilket ibland och särskilt under senare år medförde en viss svårighet att uppfatta melodien.

Till yrket var han bonde, men sysslade även med hantverk. Han avled i sitt hem Anderslund, Lästringe, den 13/9 1936, 85 år gammal.

(Ur tidningen Sågverksägaren. Ivar Hultström)

SÖDERTÄLJE
KRINGLORNA

(Melodi: När månen vandrar...)

Det finnes mycket på jordens ring
som menskobarnen berömma.
Dock bland det bästa finns någonting
som ingen menska bör glömma.
Ty dä ä goda, av tusan kakar,
de sköna kringlor som folket bakar,
I Telje stad.

Bekanta äro de vidt omkring
från södra polen till norra.
Jag tyckte mej att ni sa nånting
att kringlorna äro torra.
Att ni ett misstag så stort kan göra,
de ä ej torra men fasligt möra,
De kringlorna.

Om bort ni resa till fjärran land
och önska komma med heder
till vilda stammar på solig strand
så bör ni kringlor ha med er.
Skänk blott en kringla åt kannibalen
och av förtjusning han strax blir galen,
I kringlorna.

Om du en dag har beslutat dej
till väna ungmön att fria
men fruktar nästan ett bleklagt nej.
Köp kringlor då för en tia
och stoppa på dig när dit du länder
du plockar fram en och en i sänder.
Så får du ja!

När du har gjort något rackartyg
som stans polis kom att åse
så var ej rädd eller ängsligt blyg
tag fram din bledröda påse
När ni har kringlorna slutligt delat
då har han bortglömt vad du har felat.
Var lugn för det!

När du från jorden med trötta fjät
till himmelriket beger dig
och Sancte Peter i sitt majestät
igenom portluckan ser dig.
Då skriker han så att valven brakar:
Du har väl kringlor för sjutton hakar.
Från Telje stad.

Är jag då utan så får jag gå
Till andra stället I veten
men har jag kringlor jag stiger på
dit in uti härligheten
och gubben sätter sig ned att spisa
och gnolar sakta på denna visa
Om Telje stad.

(af W. N-n)

Ur en visbok tillhörig Filip Sellberg, Södertälje (1877-1942)

Ur Sörmlandslåtens första nummer, julen 1968.

Gustaf Andersson på Mörkö

Arne Blomberg

Den sjunde oktober 1868, alltså för hundra år sedan, föddes på gården Björkarö på Mörkö en pojke, som senare skulle bli känd som socknens störste spelman. Hans föräldrar, Anders Gustaf Ersson och Kristina Sofia Andersdötter, döpte sonen till Anders Gustaf efter fadern.

När pojken var nio år flyttade familjen till gården Trammesdal, också på Mörkö, och ett år senare, 1878, köpte fadern, som var musikalisk och ivrade för att sonen i tid skulle få ägna sig åt musiken, en fiol och satte honom i lära hos en gammal spelman - ett försupet original, som hette Jan Petter Jansson, gemenligen kallad Tjädergubben eller gamla Tjädern. Av skolläraren och organisten Isaksson på Mörkö fick han samtidigt undervisning i notkonsten.

Redan vid tolv års ålder fick Gustaf Andersson - i början tillsammans med en spelkamrat vid namn Fredrik Johansson - spela på bröllop och danser och under lång tid var han självskriven som spelman i socknen.

Gustaf Andersson var, sedan han gift sig, arrendator på ett flertal gårdar på Mörkö. Han försörjde sig även delvis genom att fara med slaktdjur till Stockholm, en färd som med häst och vagn tog 7-8 timmar. Vägen gick över Skanssundet och målet var Hötorget i Stockholm, där han skulle vara framme klockan 12 på dagen.

Resan ansågs av hustrun vara farlig, inte på grund av rövare och vilda djur, utan på grund av att många skjutskarlar kom i dåligt sällskap och blev försupna. Ibland kunde det dock hända att det gick hett till. En man hade blivit ihjälhuggen i Sorunda och för dådet anhölls en misstänkt person. Denne friades dock senare, då Gustaf Andersson sett honom på vägen vid den aktuella tidpunkten och kunde ge honom alibi.

Då Olof Andersson år 1936 på Södermanlands Spelmansförbunds uppdrag gjorde sitt stora uppteckningsarbete, besökte han även Gustaf Andersson, som då alltså var 68 år gammal. Vid detta tillfälle upptecknade Olof Andersson 26 låtar, av vilka tre hittills har publicerats, nämligen nr 1, 36 och 37 i "50 Sörmlandslåtar". Av dessa är nr 1 mest spelad och känd under namnet Mörkömarschen.

OA skriver: "Anderssons repertoar är omfångsrik och synnerligen gedigen. De allra flesta av hans polskor tillhöra sextondelstypen - numera i regel jämförelsevis sparsamt förekommande i landskapet. Många av dem ha molltoner, vilket är anmärkningsvärt, då så gott som all folklig musik i Sörmland har durtonart.

Sina melodier har Andersson efter Jan Petter Jansson, som i sin ordning lärt dem av en klockare Andersson i Mörkö, vilken var född på 1700-talet och Janssons läromästare i fiolspelet. Den gamla klockaren skall, enligt Anderssons utsago, ha varit en ovanligt framstående fiolspelman, vilken, tack vare sin notkännedom, för-

POLSKA UPPTECKNAD EFTER ANDERS GUSTAF ANDERSSON, MÖRKÖ. UPPT: OA

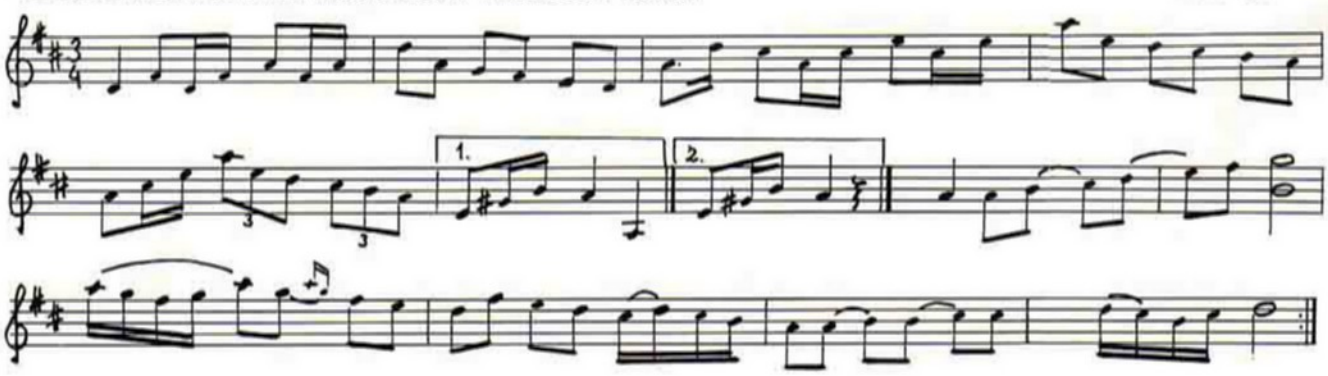

AG Andersson hade lärt sig låten efter klockare Andersson på Mörkö.

POLSKA UPPTECKNAD EFTER ANDERS GUSTAF ANDERSSON, MÖRKÖ. UPPT: OA

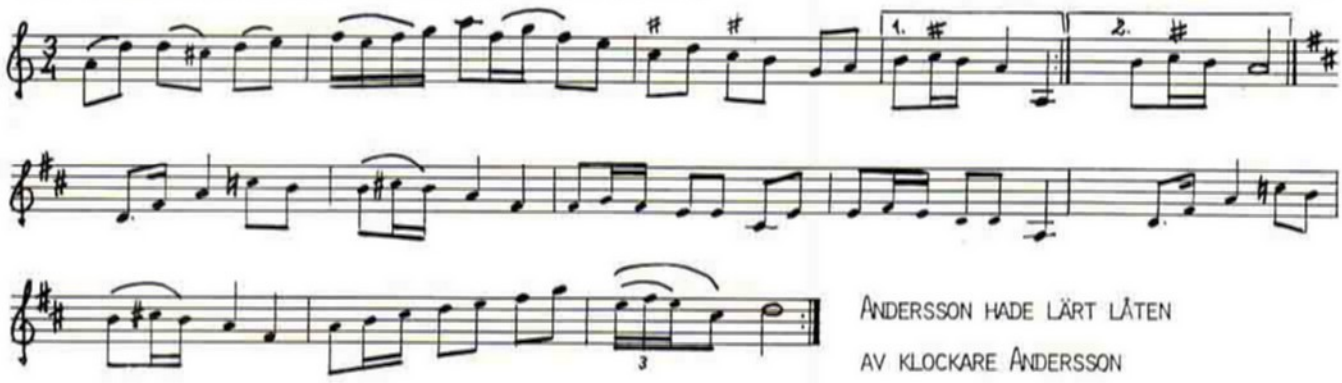

ANDERSSON HADE LÄRT LÅTEN
AV KLOCKARE ANDERSSON

Anm. ♯ över notraden anger att tonen toga mellan e och eiss.

stod att skriva ned och bevara sina melodier. Vid sitt frånfälle efterlämnade han flera handskrifter, varav ett par kommo i Anderssons ägo, men vilka nu tyvärr förkommit.

En son till klockare Andersson, vid namn Nils Malmberg - numera bosatt på ålderdomshemmet i Mörkö - är fiolkunnig, men är nu, på grund av sin höga ålder - nittiofyra år - jämte sjukdom, oförmögen att spela.

Klockare Andersson, från vilken en stor del av Gustaf Anderssons repertoar härstammar, dog år 1874 i Sandvik, där han som pensionerad hade ett litet ställe.

Tyvärr vet man för närvarande inte exakt vem denne klockare Andersson var och varifrån han kom. Det skulle vara utomordentligt intressant att veta varifrån dessa låtar härstammar - representerar de 1700-talets folkliga musik på Mörkö eller har klockaren hämtat dem utifrån?

Möjligen är klockaren identisk med en klockare Nils Andersson, som omnämns i 1865 års församlingsbok på Mörkö. Denne är dock ej född på 1700-talet utan år 1805.

Den 18 oktober 1940, då Gustaf Andersson just fyllt 72 år, flyttade han till Hölö och han dog strax före jul tre år senare.

Sedan dess har Gustaf Anderssons låtar, förutom de tre ovan nämnda, varit ospelade och bortglömda ända till dess att Södertälje Spelmanslag inför Torekällbergsstämman 1968 ledade efter låtar från östra Sörmland och fann OA:s uppteckningar. Dessa gav mersmak och efterforskningen efter fler startade.

Genom bistånd från komminister Sverker Hallberg och kyrkvärd John Eriksson på Mörkö fick undertecknad så småningom kontakt med Gustaf Anderssons barn och det visade sig att den musikalitet, som Gustaf ärvt av sin far, även gått vidare till samtliga hans tolv barn.

Alla utom den yngste spelade fiol. Flera av dem spelar dessutom andra instrument. Den yngste sonen, Sven Doglas, var under åtta år musiker på heltid, de övriga har spelat mest för nöjes skull.

Den folkmusikaliskt mest intressanta i barnskaran är den äldsta dottern, Helfrid Andersson, Johanneshov, född 1895. Hon spelar piano och orgel och har tidigare även spelat fiol. Hon kan sjunga faderns melodier med en utomordentlig tonsäkerhet. De invecklade polskorna (exempelvis nr 36 och 37) är ton för ton lika med OA:s uppteckning för 32 år sedan, något som vittnar gott om både OA:s uppteckningar och Helfrid Anderssons minne och musikalitet.

OA:s arbete lider av samma brist som de flesta andra uppteckningsarbeten: de visar inte spelmannens hela repertoar. Förklaringen är givetvis enkel - man hade inte tid att ta fler melodier, då man inte hade möjlighet att spela in dem. Vidare var säkert OA hänvisad till de kommunala kommunikationsmedlen. Han måste säkert passa bussen!

I efterhand kan detta i det här fallet lyckligtvis rättas till, då Helfrid kan en mycket stor del av faderns låtar. Genom kontakten med barnen börjar vi också få en bättre bild av spelmannens miljö vid sekelskiftet på Mörkö.

POLSKA UPPTECKNAD EFTER ANDERS GUSTAF ANDERSSON, MÖRKÖ. UPPT: OA

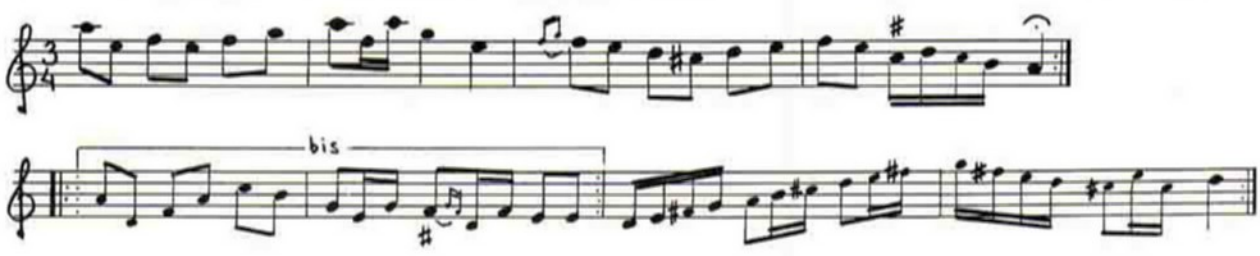

Till polskan hörde följande text:

Lille Lasse skulle gå vall med korna;
bara smuteen satt emellan tårna.

Östsörmländska sockenboöknamn

Av *Nils Dencker*

FÖRR I TIDEN, INNAN DEN EKONOMISKA utvecklingen och de moderna kommunikationsmedlen utplånat många gamla gränser, levde vårt folk i sina socknar som invånare i småriken. Byalag och socknar utgjorde samhällsenheter, inom vilka sammanhållande krafter knöto fastare band mellan individerna än nu är fallet. När jag var ung, höll man mer ihop, bruka de gamla säga.

Detta inre sammanhang motsvarades av en utåtriktad reaktion, som pekade mot grannsocknarna. Ännu för 60—70 år sedan betraktade mången yngling i Sörmland en färd utanför hemsocknen som en resa till ett främmande land. På sätt och vis med full rätt, kan man säga, ty även om det på andra sidan gränsen ej talades ett oförståeligt tungomål, blev dock bemötandet otrevligt och fientligt. När t. ex. Mörköbon for till Stockholm i affärer mötte honom strax utanför sockengränsen det förolämpande ropet Mörkövarg. För honom som satt där uppe på lasset i grå vadmalsdräkt var mestadels inget annat att göra än svälja förtreten och bida tiden.

Den kom när man var i lag. Då gåvo sockenboöknamnen upptakten till slagsmål, som i livlighet säkert kunde mäta sig med en modern, mera kultiverad idrottsmotsvarighet: fotbollskampen. Över allt, där ungdom från olika socknar eller byar samlades, vid auktioner, marknader, under exercistiden eller vid möten på landsvägen invid sockengränsen, kunde sammandrabbningen äga rum och nästan alltid spelade öknamnet en ödesdiger roll i begynnelsen av slagsmålet.

Hur obetydliga öknamnen på folk i socknar eller byar än kunna förefalla, äro de dock värda att bli tillvaratagna. Folkminnesforskarna vilja ha dem insamlade, ty öknamnen ha något att berätta om sin lilla del av det gamla samfundslivet. Både deras typ och stora spridning i hela vårt land ger anledning att tillskriva dem en hög ålder. Redan på 1600-talet upptecknades några uppländska sockenboöknamn.

Vad Södertörn beträffar, har någon fullständig insamling av sockenboöknamnen ännu ej gjorts. Avsikten med dessa rader är just att locka fram vad minnesgoda åldringar kunna ha att berätta om dem*). Östra Södermanlands kulturhistoriska förening mottager med tacksamhet alla uppteckningar av dylika och andra folkminnen om bygden och dess invånare.

Liksom förhållandet är i andra delar av vårt land ha flera östsörmländska grannsocknar sina öknamn sammanknutna genom slutrim:

Tälje tokar —Salems snokar,
Sorunda bassar — Grödinge tassar,
Österhaninge pisker — Västerhaninge visker,
Turinge galtar — Enhörna paltar.

*) Upplysningar angående öknamnen ha välvilligt lämnats mig av följande personer: kassör Jakob Lybeck, Nykvarn, komminister Lars Hedner, Taxinge-Näsby, överlärare Erik Castegren, Tumba, kyrkovärden Paul Kjellberg, Hemfosa, f. folkskollärare J. A. Strandberg, Nykvarn, kantor J. G. Lidén, Grödinge, och kamrer Hugo Påhlsson, Huddinge. Några uppgifter äro tagna ur en liten samling östsörmländska öknamn i Uppsala landsmålsarkiv, som är gjord av antikvarien T. J. Arne år 1900.

Särskilt det första paret, vars båda öknamn äro förbundna med sockennamnet genom alliteration (uddrim eller stavrim), är av ålderdomlig prägel. I den forngermanska poesien voro dylika rim av stor betydelse. Exempel på alliteration ha vi dessutom i Turinge tunntappar och Sorunda sorumpor.

Mörkö vargar — Lisö kalvar

representera en vanlig typ av grannsockenöknamn, där det ena öknamnet torde ha framkallat det andra.

Även från östra Sörmland har man uppgifter om ramsor eller uppräkningsvers:

Sorunda bassar,
Grödinge tassar,
Mörkö vargar,
Hölebo herrar,
Järnabo män,
Vårdinge pannkakor hänger på ä'n.

På andra håll insamlade ramsor med öknamn sluta också ofta med "di lever än" och "di dansar än". Detta slut på öknamnsramsorna torde antyda, att de begagnats som eggelse vid ynglingarnas slagsmål. En notis från Mörkö förmäler, att öknamnsramsor skall ha sjungits därstädes. Att Öjabussarna i nordvästra Sörmland sjöngo visor, i vilka grannsockenfolket under öknamn smädades, medan den egna förträffligheten framhölls, och att en "minnesvers" över några gårdsnamn i en socken på Gotland tillhört en polskemelodi, detta är känt, men någon öknamnsramsa med *melodi* är mig veterligt aldrig tillvaratagen. Det skulle vara mycket värdefullt att få melodien upptecknad, om nu ramsan verkligen sjungits på Mörkön eller någon annan stans.

De förklaringar till öknamnens uppkomst, som gamla berätta om, bör man uppteckna även om de förefalla mindre lyckade ibland. Man säger att Mörköbornas öknamn skulle bero på, att odjuren förr i tiden, då det fanns gott om vargar även söderut, kommo springande från Mörkösidan in i Grödingeskogarna, när sundet mellan Mörkö och Näslandsskog låg tillfruset. Folket i Sorunda kallade man bassar därför att socknen är den största och rikaste på Södertörn. Man ansåg, att det ekonomiska välståndet förde med sig gentemot grannarna en viss självtillräcklighet, som kom dem att uppträda som riktiga bassar. Mot denna åsikt opponerar sig med följande ord (i Runa 1844) Richard Dybeck, vilken liksom alla göra nu för tiden högt värderade Sorundaborna:

"Intet är mer utskriket än Sorundabondens trotsighet och överdåd 'i fäl' d. v. s. under resor. De, vilka icke "hemma-ve" lärt känna honom, hava därav kommit på falska tankar rörande hans sinnelag. Ingen är i sitt hus mer vänlig och sävlig än han. Men det är visst, att där han kommer i oknugt lag, så vet han att göra sig gällande....."

Grödingebonden skulle ha varit anspråkslösare och mindre välmående och var nödsakad att gå varligt fram: han går där och *tassar*. Ösmofolkets öknamn svin anses ha uppkommit därigenom, att de fordom "svinade ned sig" under stadsresorna. Att Ösmofolket i det fallet voro sämre än andra kan man betvivla. Öknamnet har säkert bildats som en alliterande vits på sockennamnet så här: Ösmo (ösfulla) svin.

Öknamnet på Vidbynäs' gårdsfolk i Turinge, som kal-

lades kråkor, vill man härleda från en av major J. Elgenstierna uppförd statbyggnad. Denna fick nämligen benämningen Kråkslottet, därför att dess imponerande yttre ej motsvarades av inre storhet. De som bodde i Kråkslottet fingo sedan heta kråkor. Antydan om öknamn kan spåras i en strof från Taxinge. ''Harrgårdsfolket'' (Näsby) plägade kalla Snebro:

Snebro eller Norrkärr,
Långhälla, tuppskälla,
Tyv-vila och vargtull.

Pastor Lars Hedner, som insamlat ramsan, meddelar följande förkaring: ''Norrkärr heter enligt jordeboken en del av Snebros areal. Det är det första stället i Taxinge från Turinge räknat. Vägen från Stockholm går omedelbart förbi gården i en tämligen lång sluttning. Såsom liggande alldeles invid en stor stråkväg kanske den, utan bebyggarnas kännedom, blev en viloplats för personer, som icke hade så rent mjöl i påsen. (Tyv-vila = tjuvvila). Vargtull = vargarnas infartsväg från de stora Kumla-skogarne i Turinge. Av ''tuppskälla'' kan jag icke ge någon förklaring. Inom Sorunda kallades folket i norra delen paltar och i den södra surpaltar. Det sista öknamnet lär ha uppkommit därför att trakten förr hade mera sumpiga marker än den övriga delen av socknen.

En fullständig insamling av de östsörmländska socken-boöknamnen kan ge förklaring till sådana öknamn som Tveta plattfötter, Enhörna tjyvar, Taxinge gunås och Torö råkbukar. Givetvis skall det ligga något förargelseväckande i dem alla. Taxinge gunås återfinnes i andra landskap. Bekant är ''smålänning gunås''. Skuttungebornas (Uppland) binamn gunås påstås härleda sig från inskriften på kyrkans framgavel: Gud vare oss syndare nådig.

Enhörnabornas öknamn tjyvar förekommer också rätt ofta i andra landskap i samband med en eller annan liten ramsa:

Hidinge tjyvar å Knista män,
di stal i fjol så di hänger än. (Närike)

Möklinta kottar och Kila män
och Salatjyvarna lever än. (Västmanland)

Salaborna skulle ha tilldelats sitt tråkiga öknamn därför att de en gång tagit en kyrkklocka från Kila socken.

Socknar, vars folk i likhet med Vårdingeborna kallats pannkakor, äro ofta bördiga slättbygder, t. ex. Gamla Uppsala och St. Mellösa. En förklaring till öknamnet är, att det odlades mycket ärter och av ärterna bakades pannkakor. Dock kan man ifrågasätta om ej öknamnet uppkommit på grund av ett talesätt, som ännu ihågkommes på Gotland och användes, när man på bröllopen tog supen till pannkakorna: ''pannkaku ska ha ströjk'' (pannkakorna ska ha stryk). Således samma andemening som i Salems snokar. Snok betyder här trut; jämför det sörmländska uttrycket ''akta'' dej, att ja inte slår dej på snokä''. Även Västerhaninge visker, som ju är en alliteration, är av liknande betydelse, viskä ut'n (kasta på dörren) heter det. Torö råkbukar är väl en ofin antydan om rensning av strömming, ty råk betyder avskräde och råa saker. För att klart och otvetydigt framhålla, hur fruktansvärt Ösmoynglingarna bleknade, när de mötte sina grannar, kallade de senare dem för Ösmo lik.

Från Botkyrka har antecknats två binamn, herrar och män. Kan det vara riktigt? Sammanställningen herrar — män brukar tillhöra två grannsocknar, t. ex. Hölebo-herrar och Järnabo män, Sättersta herrar och Bogsta män. Eljest är det ej ovanligt att folket i en socken haft flera öknamn, vare sig nu olika grannsocknar använt skilda öknamn eller av andra orsaker. Det gäller att söka fastställa hur de olika öknamnen uppkommit.

En ingående insamlingsverksamhet, som tar sikte på alla de konkreta fall, då öknamnen använts, kan ge en klar belysning av öknamnsproblemen.

(Ur Vår Bygd)

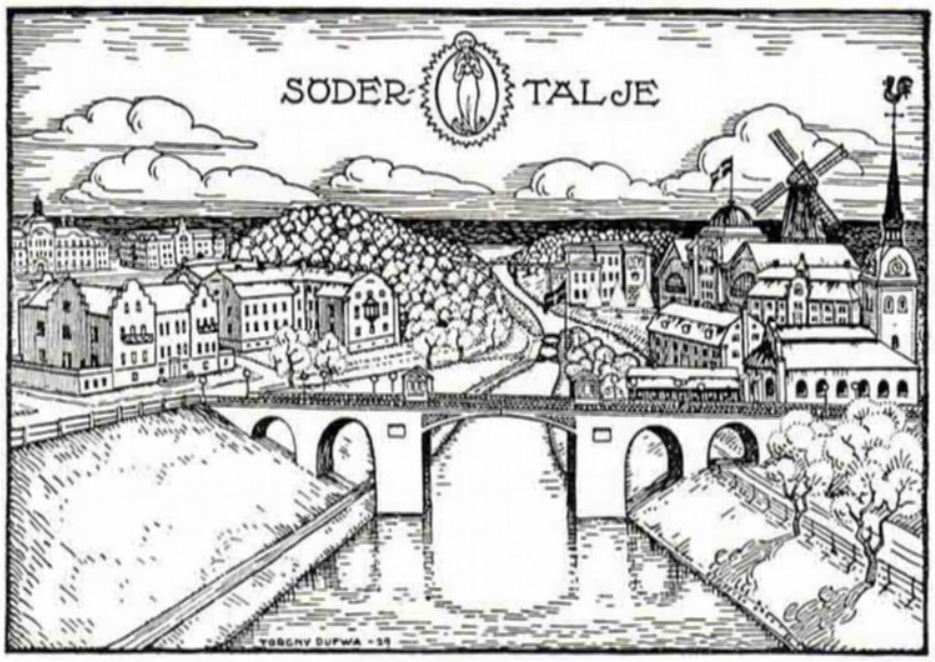

SkivSpalten

LILLEMOR WENNERSTRÖM

LIKA MÅNGA FÖTTER I TAKET SOM PÅ GOLVET
(Oktober OSLP 522)

Lekar och visor från Jösse härad

"Fy farao vad Värmland kan vara lyckligt med en sån återväxt av fina spelmän..." skrev jag redan i förra numret av Sörmlandslåten, när jag anmälde UNGA SPELMÄN FRÅN VÄRMLAND. Men den meningen tål att upprepas.

Mats Edén och Leif Olsson spelar Jössehärspolskor och hallingar, så det fullkomligt tar andan ur en. Ibland spelar de tillsammans,ibland var och en för sig. När de är båda, spelar de hela tiden grovt och grant (samma melodi men med en oktav emellan).

Några av låtarna sjöngs av Inger Hallström, och hon är minst lika bra som killarna med sin intrumentalmusik. Både rytmen och innehållet i visorna går fram.

Till skivan hör också ett mycket ambitiöst och intressant texthäfte som berättar lite om spelmännen bakom låtarna, om det sociala livet under 1800-talet, om dans och musik, om spelsätt m.m. samt naturligtvis innehåller texterna till sångerna som Inger sjunger.

Ett gott råd: Om du är intresserad av folkmusik och folkdans, så köp den här skivan!

UNGDOM SOM HÅLLER SIG ROLIGA...
(Oktober OSLP 525)

Burträskar´a spelar "gladfolkis" (jfr gladjazz). Om du brukar gilla att lyssna på Grus i Dojjan och Iggesundsgänget, så kommer du säkert att gilla det här också.

Det här är ett gäng som spelar därför att det är så förbaskat roligt att spela tillsammans, och det märks verkligen också på deras spel. Jag blir jätteglad av att höra på dem.

Några låtar går att dansa till, några lockar kanske till spel, men den huvudsakliga anledningen att lyssna på den, är ändå att den får dig på gott humör.

KVAD-DANS FRÅN FÄRÖARNA (Caprice CAP 1148)

Innehållet på den här skivan är inte svensk musik, men oj vad man önskar att det var det. Färöarna har lyckats att behålla sin långdanstradition, i motsats till oss här i Sverige som helt släppt våra rötter med balladdanserna. Några tappra försök görs då och då att återinföra den här traditionen i vårt land, men än har det väl inte lyckats riktigt. Kanske kan det gå lättare om man får lyssna på en sån här skiva, får uppleva den otroliga glädje folket på Färöarna känner när de dansar och sjunger.

Det finns ingen instrumental musik med på skivan, bara dansarnas sång och deras taktfasta steg som en dunkande puls.

Ett texthäfte medföljer, med lite färöisk historia samt sångtexterna både på svenska och på landets eget språk.

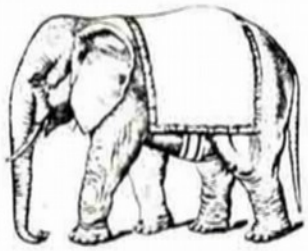

RIKSSPELMÄN I NÄRKE OCH VÄSTMANLAND
(Caprice CAP 1146)

När Lokalradion startade i Örebro 1977 så upptäckte man att det var dåligt med inspelningar av lokal musik. Något måste naturligtvis göras åt detta. Radion själva satte igång med inspelningar tillsammans med Svenskt Visarkiv, men eftersom man inte var så bekant med musiken i det egna området gick man istället på linjen att spela in de spelmän som fanns där. Och då i första hand de som var Riksspelmän, för de fanns ju bokförda. Så därför finns nu den här skivan, som alltså är en inventering av spelmän i Närke och Västmanland, men inte av musiken i de två landskapen.

Endast ett fåtal av de elva spelmännen är ifrån trakten från början, och endast ett fåtal av låtarna på skivan är ifrån Närke och Västmanland. I övrigt kommer musiken från Värmland, Uppland, Småland, Jämtland och Dalarna. Och vill man lyssna på låtar från de delarna av Sverige, så finns det mycket bättre skivor att köpa.

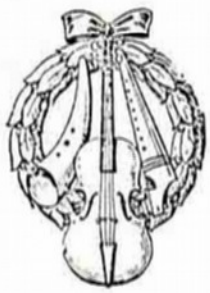

NÄR JA' GICK Å FRIA... (Örebro Distrikt av Svenska Ungdomsringen)

Danslåtar från Närke

Den här skivan kom till av samma anledning som den förra, men där slutar likheterna.

Här är det sju unga spelmän som enbart gått in för att spela Närkelåtar och de vill också försöka sprida denna musik inom det egna landskapet. De vill egentligen motarbeta det som den föregående skivan står för. Att alla spelmän spelar alla slags låtar, att det utvecklas en allspelsrepertoar som spelas över hela Sverige, oberoende var man bor.

Det här gänget har plockat låtar ur Musikmuséets samlingar och ur Närkedelen av Svenska Låtar. Sen har de försökt göra om den magra notbild de fått, till att bli en dans- och lyssningsbar folkmusik. Eftersom de samtliga är både spelmän och dansare, så har de lyckats med bådadera alldeles utmärkt.

Hamburskor, valser, slängpolskor, polketter engelskor m.m. innehåller skivan. Dessutom finns det ett nothäfte med alla låtarna.

Personligen tycker jag att det är roligt att nu också Närkemusiken finns representerad i den stora skivfloden med folkmusik, och att det dessutom är en så bra representant.

Beställning av skivan kan göras direkt hos Örebro Distrikt av Sv Ungdomsringen 019-18 85 05

DENNE VISA HAR GJORT SE SJOL (LIPHONE LILP 3010)

Här serveras visor av Xrtér och Fläsk, Qville Spelmanslag och Martin Martinsson. Och på skivans konvolut står det att man vill göra något för att återuppväcka vistraditionen i Sverige. Men jag tror inte det här är rätta sättet. Visst sjunger de medverkande grupperna rent och fint, i nätta, små stämmor till trevligt gitarrackompanjemang. Men inte säljer man väl sånggläjdje på enbart en fin förpackning?

Se så det har gått med spelmansmusiken, som man i seklets början mer och mer började göra enbart vackra estradarrangemang av. Den höll på att totalt dö ut, ingen människa använde den längre. Det är ju först på senare år när alla dessa ungdomar har kommit och börjat föra den tillbaka till den funktion den en gång har haft som den åter börjar bli ett folkets musik.

Nu försöker man här att göra samma sak med vistraditionen, som väl hittills har legat lite i dvala. Man glömmer helt den funktion visorna har haft, och serverar dem i vackra arrangemang, utan att tänka att rytm och innehåll är väsentligt.

Om någon är intresserad av att höra Martin Martinsson sjunga, så rekommenderar jag istället Visor och Låtar från Bohuslän (Caprice), som kom för några år sen.

DANSER FRÅN BOHUSLÄN (Sv Ungdomsringens Handels & Förlags AB tel: 08-42 06 87)

Kassett

Lena och Lars-Olof Stilgård. Lysekil, och Henry Wetterström, Henån, har spelat in ett kassettband med musik som passar till de Bohusländska danser som finns i Svenska Folkdanser del II (Blå Boken). Jag tycker detta är ett bra initiativ av bohuslänningarna. Jag antar att i vanliga när något danslag vill dansa det som står skrivet i de olika böckerna, så tar man fram nothäftet som oftast finns till, sätter under näsan på sin spelman och väntar sig att han ska kunna göra de små svarta prickarna till bra dansmusik. Det är nu faktiskt inte alltid så lätt, som kanske också dansarna ibland har märkt. Därför är det bra att istället kunna låta spelmannen både få se noterna och lyssna på den här kassetten, om man nu prompt måste dansa dessa danser. Eller om laget inte har någon spelman en danskväll, kan använda kassett att dansa efter. För dansbar musik är det definitivt. Och vill du dansa de bohus-

ländska danserna, så köp den här musiken.

Är du däremot bara intresserad av att lyssna på bra musik, eller intresserad av att lära dig låtar, då finns det bättre skivor och band att köpa.

ENGELSKOR

Kassett

Göran Jönsson, Ronny Landstedt och Karin Wallin spelar engelskor från Skåne.

Här är också en kassett som är inspelad för att användas till dans. På den föregående kassetten (den bohusländska), så förekommer det också ganska många engelskor, och det är egentligen helt otroligt hur samma typ av musik kan låta så fantastiskt olika.

Det här är en musik som du upplever med hela din kropp, oberoende om du är spelman eller dansare. Du kan bara inte låta bli att att dansa eller att gå och hämta din fiol när du lyssnar. Låtarna spelas dessutom ganska länge (mellan 5 - 7 minuter) så även jag som inte är särskilt bra spelman hinner lära mig låten på gehör, och kan hänga med och spela. Om jag skulle missa någon ton, så står det angivet vid varje låt var jag kan hitta noterna till den.

Det är inte många olika låtar du får på den här kassetten, bara elva stycken, men vad spelar kvantiteten för roll när det är denna kvalitet på musiken.

Om du vill köpa kassetten (vilket jag varmt rekommenderar att du gör) så vänd dig till: Göran Jönsson, Lavendelvägen 2, 222 38 LUND Tel: 046-13 30 01

Fler och fler grupper har börjat med att spela in kassettband med bra dansmusik, men ibland är det lite svårt att veta var man kan få tag på dem. De blir ju oftast inte distribuerade genom de vanliga grammofondistributörerna. Kan ni inte tänka på att ge Sörmlandslåten en liten vink, när ni får reda på att en inspelning är gjord eller på gång, så kan vi kontakta gruppen direkt och kanske göra reklam för inspelningen.

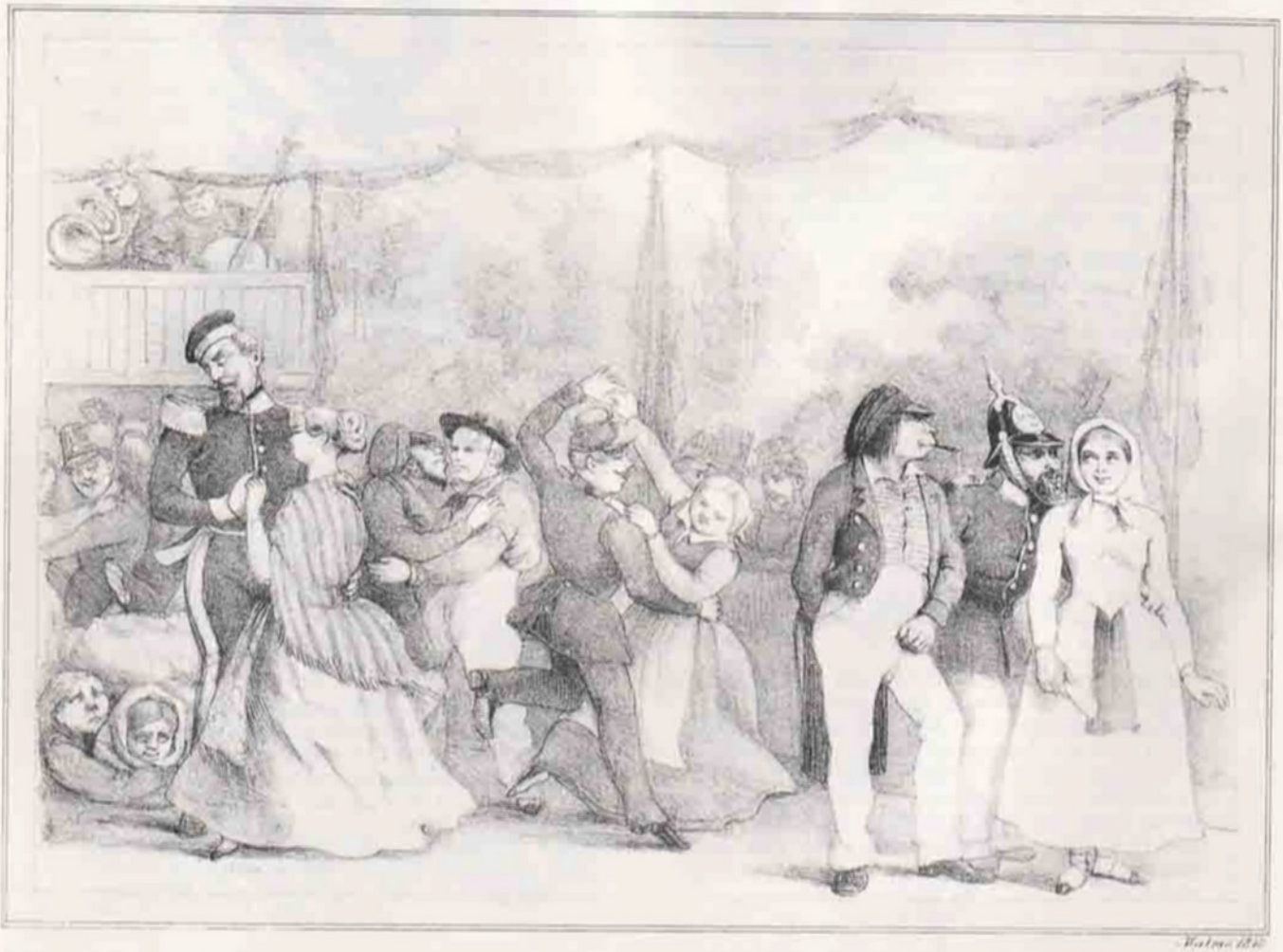

Bal på Mantillon

Djävulens dansmusik

Måndan då få vi bränntin å brö.
Å tisdan då få vi supa.
Onsdan då få vi strykˆå en stör, å
torsdan då ä vi sjuka.
Fredan då gör vi alla ingenting, å
lördan då stundär subboten in, å
sundan då få vi sylå (vila).
Första måle vi få vælling å kål, då å
kål imælla kål å vælling.
Å andrå måle få vi vælling å kål,
å kål imælla kål å vælling.

tävlingarna. Heder åt Zorn och Alfvén som bland andra ordnade dessa!

Pianot blev så småningom de dominerande instrumentet i folkmusikensemblen, inte minst på dansbanorna, påstår att det fanns det lika många som piano. Det är kanske högt i överkant, men det hållet på

Söndagen den 20 augusti 1978

Upp till DANS! 31

□ Är du intresserad av folkmusik och folkdans ska du läsa **Ernst Kleins Om folkdans** och **Morfars fars dansmusik**, utgiven av Södermanlands Spelmansförbund (båda LTs förlag).

Den förstnämnda vänder sig främst till dem som redan är något insatta i dans. Klein redogör grundligt för dansens utveckling från forntiden. De viktiga polskedanserna har fått ett eget kapitel. Han tar också upp folkdanslagens komponerade repertoar och påvisar skillnaderna mellan denna och den autentiska folkdansen. Klein tar dock inte helt ställning för den äkta folkdansen. Negativt är det också att boken är skriven på ett tungt och ålderdomligt språk, som gör den svårläst.

För den som har ett nyväckt intresse för folkmusik och folkdans är den andra boken lämpligare. På ett lättläst och intressant sätt tar den upp den sörmländska folkmusiktraditionen. Men många av de sörmländska spelmansbegreppen är vanliga i stora delar av Sverige och boken är därför givande även för icke-sörmlänningar.

Boken är försedd med en mängd bilder och fotografier som bidrar till att man bättre förstår musikens och dansens miljö. Men musiken och dansen sätts inte in i sitt verkliga sammanhang. Trots att boken gör upp med den vanliga fördomen att folkmusiken skulle vara endast de självägande böndernas musik, så ses inte folkmusiken som en klassmusik, utan definierar den enbart som funktionsmusik.

Lasse-Maja (LT:s förlag) En rikt illustrerad av äldre generationers dansnöjen, materialet är spelmansförbundets

Mor-fars fars dans-musik

"Morfars fars dansmusik" (LT, 55:-) heter en bok som några kring Södermanlands spelmansförbund forskat och skrivit ihop. En fräckt oortodox (läs gärna: progressiv) bok. Folkmusik är 'funktionsmusik', skriver författarna och pläderar lågmält men envist, och mest mellan raderna, mot att sätta upp gränser för vad som är folkmusik.

"Dragspel och fiol var en kär kombination", står det t ex i en bildtext. Nja, för dragare och arbetare. Men inte för folkmusikforskarna. Och än idag rynkar somliga spelmän på näsan åt dragspelet.

Och i slutet av boken skriver författarna: "Spelmansrörelsen som i sin barndom kämpade mot jazzen öppnar idag portarna mot många andra musikformer". En klar halvsanning.

VAD DET BETYDER är att det finns en motståndsrörelse bland spelmän och folkdansare. En motståndsrörelse som vill att folkmusiken återigen ska bli en funktionsmusik — en dansmusik — och att folkdans ska kunna dansas av alla och inte bara folkdanslag som gör balettuppvisningar av komponerade folkdanser från 1800-talet.

Skulle inte den motståndsrörelsen kunna höja rösten i stället för att jämt vara så tystlåten?

"Morfars fars dansmusik" är en bok som kortfattat lockar mej att vilja veta mer om folkmusiken och dansen, folkinstrumenten och spelmännen och inte minst just funktionen i bondesamhället.

Hade t ex storbönderna samma folkmusik som småbönderna och drängar? Och Spel-Ulla från Katrineholm, vem var hon? Fanns det många spelkvinnor?

Bengt Eriksson

MORFARS FARS DANSMUSIK finns att beställa hos spelmansförbundet
Sätt in 40:-/ex på postgiro 12 24 74 - 0. Skriv Morfars far på talongen!

Morfars fars dansmusik

"Valsernas konung" muraren Albert Boström, Floda. Han var en av de mer uppmärksammade spelmännen i Södermanland under spelmansförbundets barndom. Han var född 1854 i Julita socken och redan vid åtta års ålder började han spela till dans. Men då hade man sått honom på en byrå för att ha skulle synas.

OH, VILKEN TREVLIG BOK som blivit resultatet av ett lagarbete inom Södermanlands Spelmansförbund och som nu kommit ut på LT:s förlag med bl a medel från landstinget i Sörmland. Boken heter "Morfars fars dansmusik" och berättar i ord och bild hur äldre generationers dansnöjen såg ut i allmänhet och i Sörmland i synnerhet. Merparten av grundmaterialet till boken är hämtat ur spelmansförbundets arkiv och togs ursprungligen fram för en jubileumsskrift till förbundets 50-årsjubileum. I arbetsgruppen, som står bakom boken, ingår Carin Blomberg, Eva Liljedahl, Berth Persson och Lilemor Wennerström, som tagit fram grundmaterialet, och Ingvar Andersson, Arne Blomberg, Eva Liljedahl och Henry Sjöberg som skrivit texten.

Med grundmaterialet, bl a det härliga bildmaterialet som bas, har man här också åstadkommit en bred överblick av musiken, dess utövare och det folkliv som inspirerade till den i vårt land från 1800-talet fram till våra dagar. Och med många lokala anknytningar. Bl a berättelser om de sörmländska spelmännens egenart och vandringar, om en vidskepelse som länge präglade folkets och inte minst den kyrkliga överhetens syn på deras yrke, — många av dem var i förbund med näcken — om instrumentens historia och om hur spelmännens elever förde traditionen vidare, vilken lön spelmännen fick och vilka kalas de spelade på.

I ETT KAPITEL tar författarna också upp den sociala strukturen i Sörmland och den förändring som skett under senaste seklet — vilken naturligtvis också präglat musiken. Man talar om folkdräkterna, om lekar och ceremonier i allmogen och i hemgårdarna; om danstillställningarnas musikrepertoar fram till vår tid. Man talar också i ett särskilt kapitel om dragspelets historia.

Denna bok, som bör kunna glädja också sörmlänningar som aldrig kunnat ta en ton själva, är fylld av spännnde bilder. Mest från vårt landskap och våra sörmlänningar.

A M GEDDA

Morfars fars dansmusik
(LT:s förlag)

Ulla Andersson, Katrineholm. Spel-Ulla förde stråken med vänster hand och stödde fiolen mot knät som en violoncell.

Från spelmansstämman vid Ånhammar 1932. F v Melker Andersson, Husby, Råby, Anders Andersson, Låstringe, A F Bergström, Tystberga, Carl-Erik Eriksson, Katrineholm, C A Olsson, Lid samt J A Ekvall, Nyköping.

Folkmusik nå mndet

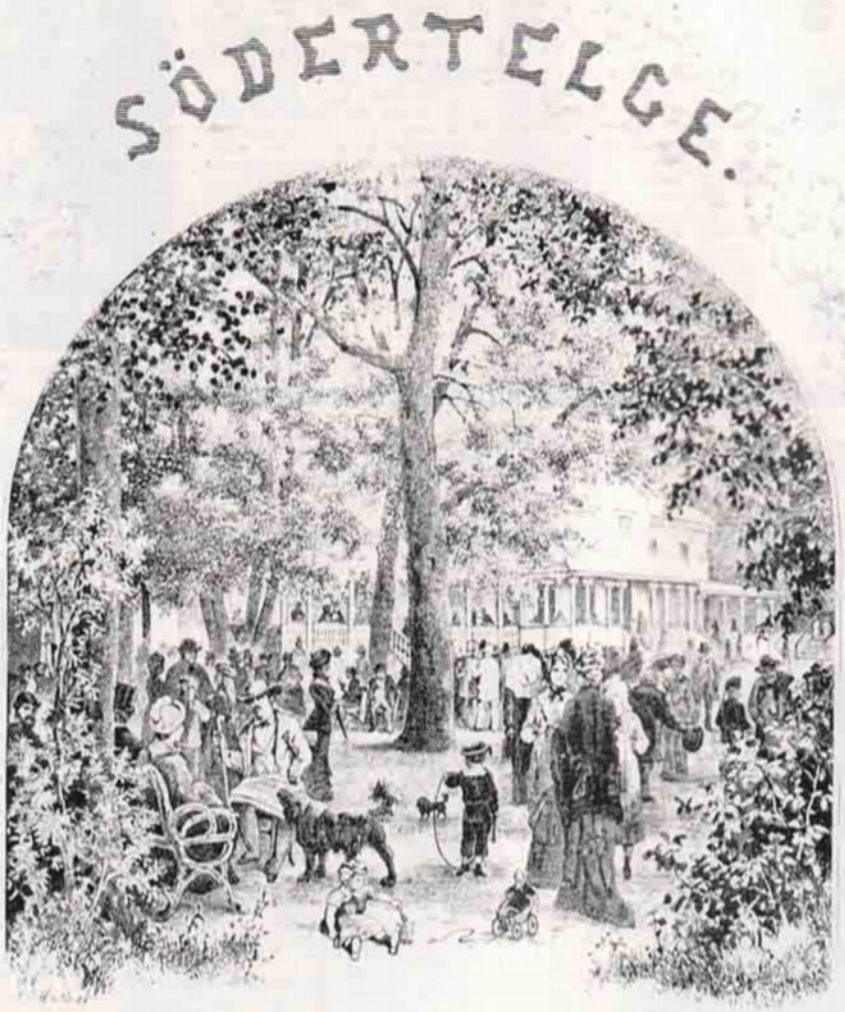
SÖDERTELGE.

Baksidan

SÖDERTÄLJEKRINGLOR

En kanna (=2,6 liter) nysilad mjölk
20 ägg
5 skålpund (=2 125 gram) socker
2 skålpund (=850 gram) smör
24 skålpund (=10,2 kg) gott hvetemjöl

Sockret blandas med mjölk, äggen vispas, smöret skiras varjämte allt blandas sammans. Jästen ilägges och arbetas som en vanlig deg omkring en timme. Vid utbakningen arbetas degen mycket.

(Från Torekällbergets museum. Receptet är efter fröknarna Strömstedt)

TELGEKRINGLOR

2,5 skålpund (=1 060 gram) mjöl
50 ort (=210 gram) smör
50 ort (=210 gram) socker
15 tum (=4 dl) grädde, gräddstark mjölk
6 hela ägg
2 äggegulor
10 ort (=42 gram) jäst.

Häraf göres en deg på vanligt sätt, får jäsa upp, arbetas, delas i bitar, som utrullas till en smal blyertspennas tjocklek, hvaraf sedan sm kringlor formas, och gräddas på plåtar.
Anm. Om degen utbakas till kakor, erhålles ett förträffligt bröd till kaffe eller té.

(Ur Hagdahl: Kokkonsten som vetenskap och konst, Sthlm 1878)

ISSN 0346-2595

Tofters tryckeri ab, Östersund 1978